

REVUE
CÍRKEVNÍHO PRÁVA
CHURCH LAW REVIEW

49

2/11

Ročník XVII.

*Toto číslo Revue církevního práva vyšlo za finanční podpory
Konference katolických biskupů Spojených států amerických
a Ministerstva kultury ČR.*

*This issue of Church Law Review was sponsored
by the United States Conference of Catholic Bishops
and the Ministry of Culture of the Czech Republic.*

Finanční podporu Společnosti pro církevní právo
na její ediční činnost směřujte laskavě na běžný účet
u České spořitelny, a. s., 111 21 Praha 1, Na Perštýně 1,

číslo:

1939518309/0800

OBSAH

J. R. Tretera: Ženu statečnou kdo nalezne? Ing. Jana Mindlová, CSc. (1933–2011)	7
S. Příbyl: Počátky vývoje hierarchického uspořádání v rané církvi	13
T. Kotrlý: Právoplatný výběr hrobu podle Graciánova dekretu	37
J. R. Tretera: Náboženská svoboda dětí a její zajištění v právním řádu České republiky	49
DOKUMENTY	
Směrnice České biskupské konference O historicky inkorporovaných farnostech	59
ANOTACE A RECENZE	
Carlos José Errázuriz M.: Justice in the Church. A Fundamental Theory of Canon Law (M. Kolářová)	63
INFORMACE	
46. ročník konference Essener Gespräche zum Thema Staat und Kirche (Z. Horák)	67
KRONIKA	
Ze Společnosti pro církevní právo	69
Krátké zprávy	71
NAŠE AKVIZICE	75

CONTENTS

J. R. Tretera: Who Can Find a Virtuous Woman? Ing. Jana Mindlová, CSc. (1933–2011)	7
S. Příbyl: Beginnings of a Hierarchical Order in the Early Church	13
T. Kotrlý: The Lawful Selection of a Grave according to Gratianus's Decree	37
J. R. Tretera: Religious Freedom of Children and Its Safeguards in the Legal System of the Czech Republic	49
DOCUMENTS	
The Directive of the Czech Bishop's Conference On Historically Incorporated Parishes	59
ABSTRACTS AND RECENSIONS	
Carlos José Errázuriz M.: Justice in the Church. A Fundamental Theory of Canon Law (M. Kolářová)	63
INFORMATION	
46th Conference Essener Gespräche zum Thema Staat und Kirche (Z. Horák)	67
CHRONICLE	
From the Church Law Society	69
Brief News	71
OUR ACQUISITIONS	75

INHALT

J. R. Tretera: Eine tüchtige Frau, wer findet sie? Ing. Jana Mindlová, CSc. (1933–2011)	7
S. Příbyl: Anfangsentwicklung der hierarchischen Gliederung der Frühkirche	13
T. Kotrlý: Eine rechtmäßige Auswahl der Grabstätte nach dem Decretum Gratiani	37
J. R. Tretera: Religionsfreiheit der Kinder und deren Gewährleistung in der Rechtsordnung der Tschechischen Republik	49
DOKUMENTE	
Richtlinie der Tschechischen Bischofskonferenz betreffend die historisch inkorporierten Pfarreien	59
ABSTRAKTA UND REZENSIONEN	
Carlos José Errázuriz M.: Justice in the Church. A Fundamental Theory of Canon Law (M. Kolářová)	63
INFORMATIONEN	
Das 46. Essener Gespräch zum Thema Staat und Kirche (Z. Horák)	67
CHRONIK	
Aus der Gesellschaft für Kirchenrecht	69
Kurze Nachrichten	71
UNSERE AKQUISITIONEN	75

INDICE

J. R. Tretera: Una donna perfetta chi potrà trovarla? Ing. Jana Mindlová, CSc. (1933–2011)	7
S. Přebyl: Inizi dello sviluppo dell'ordinamento gerarchico nella chiesa originale	13
T. Kotrlý: La scelta legittima della sepoltura secondo il Decreto di Graziano	37
J. R. Tretera: La libertà religiosa dei minorenni e le sue garanzie nel diritto della Rep. Ceca	49
DOCUMENTI	
Direttiva della Conferenza Episcopale Ceca: Sulle parrocchie storiche incorporate	59
ANOTAZIONI E RECENSIONI	
Carlos José Errázuriz M.: Justice in the Church. A Fundamental Theory of Canon Law (M. Kolářová)	63
INFORMAZIONI	
46° anno della conferenza “Colloqui di Essen sul tema Stato e Chiesa” (Z. Horák)	67
CRONACA	
Dalla Società per il diritto delle Chiese	69
Notizie brevi	71
LE NOSTRE ACQUISIZIONI	75

Ženu statečnou kdo nalezne? Ing. Jana Mindlová, CSc. (1933–2011)

Jiří Rajmund Tretera

V pondělí 17. ledna 2011 v odpoledním čase jsme byli informováni, že před několika hodinami zesnula naše milá spolupracovnice a přítelkyně paní Ing. Jana Mindlová, CSc., spoluzakladatelka Společnosti pro církevní právo, členka České křesťanské akademie (ČKA) a pracovnice Nadace Dobré dílo milosrdných sester sv. Karla Boromejského. O smutnou zprávu se s námi podělily milé sestry boro-mejky, které svou službu těžké nemocné paní inženýrce věnovaly zejména poslední měsíc jejího života. Strávila ho právě v jejich léčebně v Praze–Řepích.

Paní inženýrka již delší dobu bojovala s tíží těžké choroby, která dnes tak často postihuje zejména ty, kdo dosáhli vyššího věku. Je tomu asi dva roky, kdy přiznala nám neblížeším, co před ní stojí. Učinila tak svým věcným způsobem, vyhýbajícím se emotivnímu zabarvení. Celou tu dobu pak snášela s vůlí obdivuhodnou potíže, které se dostavovaly. O jejích posledních chvílích lze pravit, že zemřela „uprostřed práce, ale lidsky a křesťansky připravená vydat počet ze svého života“, tedy podobně, jako o necelých sedmnáct let dříve její manžel JUDr. Vladimír Mindl.¹

Jana Mindlová, rozená Fukarová, se narodila v Praze dne 10. 7. 1933. Vystudovala zemědělské vědy se zaměřením na ekonomiku. V těchto oborech získala svůj vysokoškolský diplom i vědeckou hodnost kandidáta věd. Po absolutoriu začínala svou pracovní kariéru na Státním statku ve Šternberku, posléze pracovala v oddělení prognóz Výzkumného ústavu ekonomiky zemědělství a výživy v Praze 2, před odchodem do důchodu v Zemědělské akademii zřízené ministerstvem zemědělství.

Vzpomínka, kterou si v následujících řádcích připomeneme život a dílo paní inženýrky, si nečiní nárok být úplným a přehledným vylíčením její životní dráhy. Jde jen o několik vzpomínek osobního rázu, o které se autor chce podělit se čtenáři a kterými by rád vyjádřil zesnulé paní inženýrce svou vděčnost.

¹ Viz článek *Za JUDr. Vladimírem Mindlem, 1927–1994*. In *Revue církevního práva* č. 1/95, s. 33–34.

S manželzy Mindlovými jsem se poznal v roce 1987. Byla to sestra Hroznata, OP, dominikánka žijící v té době v „civilu“ ve svém vinohradském bytě, kdo mě k nim do jejich vilky v Praze–Spořilově, Vestavěné ulici, dovedl. Již dlouhou dobu předtím mně vyprávěla o doktoru Mindlovi, právníku zaměstnaném v Pražské stavební obnově, jenž se často „soukromě“ a zcela bezplatně ujímal právních případů lidí někdy beznadějně ukřivděných. Hovořila také o jeho manželce, která mu v těchto kauzách pomáhala a byla jeho pravou rukou. Nabyla přesvědčení, že bychom se měli seznámit.

Bylo mnoho věcí, které mě s manželzy Mindlovými spojovaly. Pracoval jsem v té době jako právník u stavební organizace Výstavba hl. m. Prahy a v utajení působil jako vyučující práva na generálním studiu československé provincie dominikánského řádu. Od okamžiku, kdy jsem byl k Mindlovým pozván, jsme si výborně porozuměli a dohodli jsme se, že od té chvíle budeme spolupracovat na společném díle.

Nastala krásná epocha mých návštěv ve Vestavěné ulici. Chodil jsem tam každý čtvrtek navečer, a proto si vysloužil přezdívku „kamarád Čtvrtek“. Řešili jsme jednotlivé kauzy našich „klientů“, ale také připravovali náčrty, jak spravedlivě uspořádat v budoucnosti otázky poměru státu a církvi a působení církvi navenek.

Při této vzpomínce se mně vybavuje malá, ale symptomatická situační scénka: pokaždé, když jsme byli hluboce zabráni do vážného rozhovoru při řešení nějaké právní problematiky a paní inženýrka odešla na chvíli, aby nám připravila něco moc dobrého ze svého bohatého kulinářského repertoáru, pan doktor prohlásil: „A nyní stop. Budeme hovořit o něčem jiném. Já totiž nikdy nic bez své manželky neřeším a neprojednávám.“ To mně vyrazilo dech. Ale brzy jsem přišel na to, že to není ani projev toho, že by byl „pod pantoflem“, ani nějakého osobního alibismu. Zkrátka, pan doktor měl vysoké mínění o schopnostech, realismu a životní moudrosti své manželky, a toto mínění plně odpovídalo skutečnosti. A týkalo se to i záležitostí ryze právnických.

Měl jsem tak možnost pozorovat, co je pravá manželská souhra dvou bytostí nadaných mimořádnými schopnostmi, vybavených navíc i vzájemnou úctou, respektem a pochopením. Ve svém obdivu jsem nebyl nikdy zklamán. Natrvalo usídlil v mé mysli obraz manželů Mindlových jako vzorného manželství.

Realistický, světa znalý a přiměřeně skeptický přístup paní inženýrky k věcem tohoto světa i lidí v něm působil jako vyrovnávací faktor k projevům plamenného entusiasmů jejího manžela i k jeho prudkým reakcím na každou nepravost a nespravedlnost.

Paní inženýrka byla žena zdravě sebevědomá, střízlivá a současně nadšeně bojovná. Používala své vynikající znalosti psychologie. Zasadzovala se o nezávislost každé lidské bytosti. Stále byla připravena pomáhat osobám příliš podléhajícím vlivům jiných k osvobození jejich osobnosti. Rovnost mužů a žen považovala za samozřejmost. Ze samolibosti některých mužů si dělala legraci. Hesla feministického hnutí neuznávala, považovala některé jeho výstřelky za bezděčné snižování ženství.

Sama působila jako žena rezolutní a energická, někdo by řekl, s přístupem až trochu mužským. V žádném případě si nepotrpěla na ženskou grácii, úpravě svých vlasů nevěnovala příliš péče, strojila se prakticky a jako na výlet. A přesto by se každý mýlil, kdo by v ní viděl mužatku. V mnoha nestřežených okamžicích jsem byl svědkem zvláštní něhy v jejím oku, jejího nevtírajícího se, ale hlubokého vcítění se do duše druhého. A bylo v tom něco tak typicky ženského ... Pohládila i velmi dobře voleným slovem či vtipnou poznámkou.

Rozhovory, které jsme s manžely Mindlovými vedli v jejich milém příbytku ve Vestavěné ulici, nepostrádaly svůj duchovní rozměr. Bylo by omylem myslet si, že právo a církevní právo jsou jen chladnými a duchovní problematice vzdálenými obory. Vždyť jde o správnou a mravnou regulaci společenských vztahů a prosazení spravedlnosti. V případě věřících bývá tento přístup ještě umocněn. Manželé Mindlovi, kteří se k víře propracovali a víru jako dar přijali teprve během svého života, vnímali svůj životní boj jako poslání.

Je možná jen mou pouhou fantazií, že na duchovní prožívání naší činnosti trochu působil i *genius loci*. Ale proč ne ...? Ten starý, dobrý Spořilov, sídlištní čtvrť, vybudovaná za pozeňnané doby první republiky ze samých pomenších rodinných domků, byl totiž od konce sedmdesátých let čimsi, čemu se v církevních kruzích působících v skrytu říkalo „pražský Athos“. Ne z toho důvodu, že by tam byla mnišská republika. Ale proto, že v mnoha těch domcích našly své útočiště malé komunity nejrozmanitějších ženských řádů a kongregací: premonstrátky, cyrilky, dominikánky, františkánky ... Mnohé řeholnice byly docela mladé, takové, které do řádu nebo kongregace tajně vstoupily až v té době.

S některými obyvateli Spořilova mě paní inženýrka ještě v době před převratem seznámila: se sestrou Virginíí Turzovou² z kongregace sester sv. Cyrila

² Sestra V. Turzová byla skvělou znalkyní života Jana Šrámka. Viz ŠINDAR, Jiří, *Zemřel pod cizím jménem. Dramatický závěr života Jana Šrámka*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2007.

a Metoděje, s premonstrátkami v sousedství, s jejich duchovním vůdcem P. Ing. Miloslavem Fialou, OPraem., se sousedem Mindlových z druhé strany P. PhDr. Tomášem Halíkem (ten si snad právě pro tu blízkost u paní inženýrky vysloužil označení „Soused“).

Od jara 1989 se množství nás, účastníků právnických seancí u manželů Mindlových, rozmnožilo. Přišli JUDr. Pavel Zeman z národního podniku Ropovod a JUDr. Jana Cívínová, tajná řeholnice – cyrilka, právnička národního podniku Pramen v Nuslích.

Převrat v roce 1989 prožili manželé Mindlovi tak jako mnozí další z nás s velkým nadšením, jako otevření se novému životu, jako propuštění z čtyřicetiletého vězení. S pietou uchovávám jejich tehdejší vánoční fotografii. Oba stojí před zrcadlem v ohnisku čočky fotografického aparátu se samospouští, a prsty svých pravicí ukazují ono známé churchillovské V – Victory. Od té chvíle se manželé Mindlovi rozhodli dát se plně k dispozici aktivitám ve prospěch církevní obrody, uskutečňované v řadě oblastí života.

Ve své práci naráželi na četná nepochopení a zklamání. Ale v nastoupené cestě přesto pokračovali.

Vzpomínám s pohnutím na přítomnost manželů Mindlových při slavnostní prezentaci monografie „Církevní právo“,³ kterou uspořádalo 15. 12. 1993 v čítárně dominikánského kláštera u sv. Jiljí v Praze tamější Středisko křesťanské kultury. Tam, během úspěšného večera za účasti téměř stovky příznivců, padl spontánní návrh: založme Společnost pro církevní právo a odborný časopis *Revue církevního práva*. Manželé Mindlovi přislíbili, že se budou v této věci angažovat. Oba hned v dalších měsících napsali své příspěvky do prvního čísla.⁴

Žel do této přípravy náhle zasáhla dne 31. 8. 1994 smrt pana JUDr. Mindla. Paní inženýrka nám tehdy do připravovaného nekrologu v *Revue církevního práva* napsala: „Dr. Mindl bolestně nesl vše, co se odchylovalo od ideálu dokonalého soužití státu a církvi i od ideálu křesťanského soužití jednotlivců a skupin v církvi mezi sebou. Často se nad těmito otázkami zamýšlel a znovu a znovu docházel k závěru,

³ TRETERA, Jiří Rajmund, *Církevní právo*, J. Kriegl, Praha, 1993, 220 s.

⁴ MINDL, Vladimír, *Zaměstnanci církve*. Několik poznámek k zaměstnávání osob, které nejsou kleriky a osobami zasvěceného života, v církvi. In *Revue církevního práva* č. 1/95, s. 27–32. MARRÉ, Heiner, *Die Kirchenfinanzierung in Kirche und Staat der Gegenwart*, Essen, Ludgerus Verlag, 1990, vybrané pasáže přeložila a jako excerpci připravila Jana Mindlová. In *Revue církevního práva* č. 1/95, s. 45–52.

že podceňování právního základu v regulaci mezilidských vztahů a spoléhání se na intuitivní přístup a spontánní dobrovolnost vede jen ke krizím a konfliktům, za nichž dochází k poškození mnoha hodnot materiálních i duchovních.⁵

S vervou sobě vlastní se paní inženýrka pustila do práce dvojnásobné, za sebe i za svého zesnulého manžela. Pomohla založit Společnost pro církevní právo i právní sekci ČKA, pracovala pro Společnost i pro právní sekci jako tajemnice. Byla redaktorkou prvních čtyř čísel Revue církevního práva.

U ní se pak konala mnohá „výjezdní zasedání“ pracovního výboru Společnosti pro církevní právo: na její chalupě v Křenovičkách dne 13. 6. 1998, na zahradě jejího domku na Spořilově dne 10. 7. 1999, u boromejek na Malostranském náměstí dne 20. 12. 1999. Bohatá fotodokumentace nám přibližuje ty krásné okamžiky.

Paní inženýrka i poté, co funkci tajemníka přenechala mladším kolegům, se nadále účastnila činnosti výboru, ba dokonce se uvolila být zástupkyní předsedy. Často reprezentovala Společnost při zasedáních akademického výboru ČKA.

Čtyřikrát do roka pořádala Společnost pro církevní právo večery v cyklu „Působení práva v církvi a společnosti“, vždy ve středu večer, a to v čítárně dominikánského kláštera sv. Jiljí v Husově ulici v Praze na Starém Městě. Po hodinovém přednáškovém bloku následovala asi hodinová diskuse a pak se obvykle přecházelo na chodbu před provincialátem, kde se v rozhovoru pokračovalo nad číší vína a příslušným pohoštěním. A na organizaci veškeré této činnosti se spolu se členy výboru – většinou studenty právnické fakulty – podílela paní inženýrka. A to i po roce 2009, tj. po přenesení přednáškového cyklu na právnickou fakultu.

Poté, co paní inženýrka nabyla na konci devadesátých let přesvědčení, že Společnost se již „rozejela dost“ a že je třeba angažovat další zájemce, studenty i seniory, rozšířila svou činnost v České křesťanské akademii. Její trvalý zájem o psychologii ji dovedl do Psychoterapeutické sekce ČKA. Pod vedením MUDr. Slavojce Brichcína byla po řadu let tajemnicí této sekce. Jako skvělá organizátorka se starala o veřejnou přednáškovou činnost sekce. Také ta byla o pátečních večerech umístěována do čítárny v prvním poschodí dominikánského kláštera sv. Jiljí v Husově ulici v Praze na Starém Městě. Paní inženýrka příhodně použila jako základnu pro svou činnost pracovnu vedle čítárny, kterou Společnost pro církevní právo užívala v letech 1997–2008.

⁵ Za JUDr. Vladimírem Mindlem, 1927–1994. In Revue církevního práva č. 1/95, s. 34.

Paní inženýrka věnovala po řadu let svou téměř denní činnost práci pro vedení Nadace Dobré dílo milosrdných sester sv. Karla Boromejského, jejímž posláním je „podporovat zařízení a programy, v nichž především Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského rozvíjí péči o nemocné, staré nebo jinak handicapované osoby.“⁶ Byla členkou správní rady této nadace.

S paní inženýrkou jsme se rozloučili v pondělí 24. ledna 2011 pohřební mší svatou, kterou v kostele sv. Karla Boromejského na Malé Straně odpoledne sloužil Mons. prof. PhDr. Tomáš Halík, Th.D., prezident ČKA, a podruhé ještě v úterý dne 25. ledna 2011 večer zádušní mší svatou ve spořilovském farním kostele sv. Anežky České. Hlavním celebrantem zádušní mše byl doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., koncebroval a vzpomínku na zesnulou pronesl prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera, OP.

Promluva při zádušní mši byla uvedena biblickým veršem, citátem z knihy Přísloví Šalomounových „Ženu statečnou kdo nalezne?“ (Př 31,10). Jak jinak charakterizovat jedním slovem život a dílo Ing. Jany Mindlové, CSc., než vzpomínkou na její neutuchající statečnost, s níž se vypořádávala s přívaly zla v dobách nebezpečných i méně nebezpečných, po celý svůj život!

Requiescat in pace!

⁶ Viz http://www.boromejky.cz/32nadacedd/pdf/statut_nadace.pdf

Počátky vývoje hierarchického uspořádání v rané církvi

Stanislav Příbyl

Putující zvěstovatelé ve spisu Didaché

V bezprostřední návaznosti na příkaz nedělního slavení Eucharistie zmiňuje raně křesťanský spis Didaché (*Didaché tón dódeka apostolón* – „Učení dvanácti apoštolů“),¹ podle všeho sepsaný ještě v prvním století, dvě kategorie osob, pověřených v místní církvi zvláštními službami: „Vzkládáním rukou si zřizujte biskupy a diakony (*cheirotónésate ... episkopús kai diakonús*) hodné Pána; muže tiché, nezištné, pravdivé a zkušené. I oni vám slouží službou proroků a učitelů. Nepřehlížejte je. Jsou od vás ctěni po prorocích a učitelích.“ (Did 15,1–2) Je zřejmé, že Didaché zde popisuje stav církví, jež byly průběžně navštěvovány putujícími šířiteli víry – apoštoly, proroky, učiteli – kteří požívali mimořádné autority. Proto musí autor spisu, „didachista“, tyto křesťanské obce napomínat, aby měly úctu také ke stabilně působícím nositelům církevní autority a služby, episkopům a diakonům, které mají ve svých církevních obcích ustanovovat.

Rovněž pětičlenný výčet deuteropavlovského listu Efesanům, sepsaného nejspíše až v osmdesátých letech prvního století, prozrazuje zřejmé preference předsunutím tří autorit, jejichž činnost je spjata spíše s putováním mezi křesťanskými církevními obcemi, oproti funkcím, které jsou charakteristické spíše pro utváření stabilního ústrojí v rámci místních církví: „A toto jsou dary: jedny povolal za apoštoly (*apostolús*), jiné za proroky (*profétas*), jiné za zvěstovatele evangelia (*euangelistas*), jiné za pastýře (*poiménas*) a učitele (*didaskalús*), aby své vyvolené dokonale připravil k dílu služby – k budování Kristova těla ...“ (Ef 4,11–12). Výklad tohoto úryvku může prozradit stejný úmysl jako v případě didachisty, totiž upozornit na specifickou hodnotu každé z rozmanitých vyjmenovaných služeb,

¹ In: LIETZMANN, Hans (Hrsg.), *Die Didache. Mit kritischem Apparat*, Berlin, 1962.

z nichž žádnou nelze podceňovat. Autor listu chce „... poukázat na různost charismatiků, z nichž každý je důležitý. Církev je nesmí znivelizovat a zredukovat, neboť každý z nich potřebuje každého a církev potřebuje všechny. Musí prosit, aby je Pán posílal vždy, a nesmí je ignorovat a jimi opovrhovat, pokud se nechce stát znaveným a povadlým organismem, neschopným výkonu.“²

Didaché ovšem zdaleka zřetelněji než list Efesanům poukazuje na vznik konkrétní, a to prozatím dvoučlenné hierarchické struktury, terminologicky i fakticky doložené na některých dalších místech novozákonního i dalšího raněkřesťanského písemnictví – episkopů (dohlížitelů) a diakonů (služebníků). Spis Didaché navíc, na rozdíl od jiných raně křesťanských pramenů, prozrazuje také způsob ustanovování těchto služeb, totiž volbu samotnou křesťanskou obcí. Do instituce volby v rané církvi však nelze vkládat moderní představy převzaté z politické oblasti: „Je obecně rozšířenou chybou vnášet do starověké ‚volby‘ biskupa spojitosti s moderní zastupitelskou demokracií. Myšlení staré církve nezdůrazňovalo, že ‚lid je zdrojem moci‘, že iniciativa v určování nositelů úřadu pochází od veškerého členstva a že služebník je zástupcem shromáždění. Právě naopak: moc učinit někoho biskupem a moc, jíž biskup vládne, byla nahlížena jako moc Boží.“³ Na druhé straně však didachista ještě nezná tzv. monarchický episkopát, který znamená, že se v jedné jediné osobě episkopa jakoby „slévá“ a koncentruje veškerá duchovní plná moc v konkrétní místní církvi. Prozrazuje to mj. skutečnost, že v Did 15,1 se píše o volbě episkopů v plurálu. Hierarchická služba se zde navíc jeví spíše jako komplementární instituce vůči charismatickým kazatelům, putujícím mezi jednotlivými křesťanskými obcemi. Těm je také ve spisu věnováno daleko více prostoru: „Pohyblivost a neustrnulost sborového života prozrazují pravidla, která Didaché vztahuje na hostující kazatele, apoštoly, proroky a učitele. Této chtěné nezabezpečení porozumíme, uvědomíme-li si, jak toužebně křesťané vyhlíželi Boží budoucnost.“⁴

Vzhledem k tak značné úctě vůči putujícím zvěstovatelům považuje didachista za potřebné upozornit na nezbytné předpoklady, jež tyto osoby uschopňují k jejich specifickým službám. První podmínkou je čistota nauky, kterou zvěstují: „Když tedy někdo přijde a bude vás učit uvedené věci, přijměte jej. Kdyby se však tako-

² FAZEKAŠ, Ludovít, *Pavlov list Efezským*, Banská Bystrica, 1995, s. 53.

³ LAWSON, John, *A Theological and Historical Introduction to the Apostolic Fathers*, New York, 1961, s. 98.

⁴ MOLNÁR, Amedeo, *Pohyb teologického myšlení. Přehledné dějiny dogmatu*, Praha, 1982, s. 16.

vý učící (*didaskón*) obrátil a učil jiné učení k záhubě, nebudete ho poslouchat.“ (Did 11, 1) Obavy ze znetvoření nauky, kterou je bezpodmínečně třeba předávat v její původní neporušenosti, vykazují shodu s exponovaným varováním samotného apoštola Pavla: „Ale i kdybychom my nebo sám anděl z nebe přišel hlásat jiné evangelium než to, které jsme vám zvěštovali, budiž proklet.“ (Gal 1,8) Zatímco však u Pavla je podstatou evangelia osvobození od pout, jež by křesťany svazovala při dodržování vnějších předpisů tóry, didachistova nauka, rozlišující cestu života od cesty smrti (Did 1–6), je povýtce etického rázu a nese naopak výrazné židokřesťanské rysy. Také autor listu Judova, napsaného pravděpodobně koncem prvního křesťanského století, poukazuje na zhoubné následky jednání zhýralých osob, které jsou schopny se vloučit do již stabilně konstituovaných církevních obcí a participovat tam i na eucharistickém společenství: „Tito však se rouhají tomu, co neznají; a co pudem jako nerozumná zvířata znají, v tom propadají záhubě. ... Ti jsou poskvrnou vašeho bratrského stolování, když s vámi hodují bez bázně před Bohem a jsou jako pastýři, kteří pasou sami sebe.“ (Ju 10.12a)

Jinak je ovšem podle didachisty přítomnost autentických putujících zvěstovatelů při eucharistickém slavení nejen samozřejmá, nýbrž i značně privilegovaná. Na rozdíl od stabilních služebníků uvnitř církevní obce, jimž Didaché již předepíše ustálené formule důkřívzdání (Did 9,14; 10,1–6), mohou totiž proroci uplatnit svou individuální duchovní spontaneitu: „Prorokům dovoďte činit díky, jak chtějí.“ (Did 10,7) Účast proroků na liturgii měla ovšem v dějinách rané církve bezesporu stabilizující význam: „Protože profétie měla své místo v bohoslužbě, mohla méně podléhat nebezpečí hrát svůj vlastní part. Patrně se projevovala extaticky, ale sotva odvozeně od řeckého entuziasmu. Ten výslovně odmítal Órigenés (185/6–254) s odkazem na starozákonní proroky, které prý osvěcoval Boží Duch.“⁵

Falešní proroci podle Didaché

Didachista striktně požaduje od putujících kazatelů, mezi nimiž hráli proroci bezesporu přední roli, nezpochybnitelnou mravní konzistenci: „Každý prorok, který učí pravdu, je prorok falešný (*pseudoprofétés*), nečiní-li to, co učí.“ (Did 11,10) Nacházíme zde rovněž konkrétnější deskripce jednání, která jsou znamenými určujícími pravost prorockého působení nebo naopak prozrazující zpronevěru vůči

⁵ HOBLÍK, Jiří, *Proroci, jejich slova a jejich svět*, Praha, 2009, s. 237.

němu: „Každý apoštol přicházející k vám budiž přijat jako Pán. Nezůstane u vás více než jeden den; v případě potřeby i druhý. Kdyby zůstal tři dny, je to lživý prorok. Odcházející apoštol si nevezme nic než chleba (na cestu) do místa, kde bude nocovat; žádal-li by stříbro, je to lživý prorok.“ (Did 11,4–6) Didachista zjevně neuznává kompromisní posuzování etické přijatelnosti jednání těchto osob: od přijetí apoštola „jako Pána“ až k jeho odsouzení coby „falešného proroka“ stačí pouhý časový skluz v počtu dnů, po které se v církevní obci zdržuje, nebo jen zjištění toho, co si odnáší s sebou na cestu. Zneužívání křesťanské pohostinnosti ostatně nevytizelo ani s ústupem putujících prvokřesťanských kazatelů. O tom svědčí například Benediktova Řehole, jež odsuzuje zblůhdarma putující „gyrovagy“: „Tráví celý svůj život přecházením z jednoho kraje do druhého a nechávají se tam v celách po tři čtyři dny hostit.“ (*Regula Benedicti* 1,10b)⁶

Lze jistě souhlasit s tvrzením, že „text Did 11–15 ještě zjevně neodzrcadluje stadium v procesu katolizace (*Katholisierungsprozess*), tj. v institucionálním vývoji nahrazování zanikající úlohy charismatických vůdců novou garniturou stálých místních úřadů“.⁷ Na druhé straně však vše nasvědčuje tomu, že ačkoli se putující charismatičtí kazatelé v církvi těšili mimořádné vážnosti, bylo již v době didachistovy kompilace spisu zapotřebí obzvláštní opatrnosti vzhledem k negativním zkušenostem s podvodným jednáním některých osob, které se za autentické kazatele vydávaly. Odtud obava, aby tito lidé nezneužívali fingované služby zvěstování a vyučování k osobnímu obohacení a k životu na úkor církevních společenství, do nichž přicházeli.

Právě tyto příznaky rodící se krize se Didaché snaží řešit, a to značně originálním způsobem: nikoli předem danými kvalifikačními předpoklady, jako tomu je u episkopů a diaconů, kteří mají být „tiší, nezištní, pravdiví a zkušení“ (Did 15,1), nýbrž normativními požadavky, kladenými na samotné křesťanské komunity, jež mají v případě rozpoznání znaků podvodného jednání „falešné proroky“ ze svého společenství nekompromisně vypudit. To, co se však stále ještě v církvi cenilo, byla schopnost proroků hovořit ve vytržení: „Žádného proroka mluvícího v Duchu nebudete pokoušet ani kritizovat, neboť každý hřích bude odpuštěn, onen hřích však odpuštěn nebude.“ (Did 11,7) Zde jsme svědky historicky prvního do-

⁶ In: *Regula Benedicti. Řehole Benediktova*, Praha, 1998, s. 14–15.

⁷ VAN DE SANDT, Huub – FLUSSER, David, *The Didache. Its Jewish Sources and its Place in Early Judaism and Christianity*, Assen, 2002, s. 61.

kladu snahy dopátrat se, co jsou hříchy resp. rouhání „proti Duchu svatému“ ve smyslu Ježíšových logií v Mk 3,29 a par. Navíc nelze pominout také afinitu s Pavlovým napomenutím: „Plamen Ducha nezhášejte, prorockými dary nepohrdejte.“ (1 Tes 5,19–20) Na druhé straně zde musela být již bolestná zklamání s jednáním osob, které se za charismatiky pouze vydávaly: „... Didaché hovoří i o tom, že již v této době vznikla pro jednotlivé církevní obce nepříjemná situace, kdy se při vši úctě k prorokům, apoštolům a učitelům objevili lidé, kteří zneužívali důvěru věřících, narušovali morální život obce, nesprávně vysvětlovali některé pravdy církevního učení, narušovali bohoslužebný řád a církevní ustanovení. Zvláště pohoršujícím způsobem se zachovali falešní proroci, kteří předstírali, že jsou ve vytržení a žádali od křesťanů peníze, větší částky z prvotín, určovali jídlo pro chudé a potom ho požívali sami, nechtěli pracovat a podobně ...“⁸

Výsoce ceněná fyzická práce má být naopak prokazatelným znamením poctivého zvěstovatelova úmyslu: „Nemá-li řemeslo, podle vlastního usouzení dohlédněte, aby s vámi křesťan nežil zahálčivě. Pokud nechce jednat, je to kupčik s Kristem; na takové si dejte pozor.“ (12,4–5) Tato pasáž se může jevit jako ozvěna pavlovské exhortace: „Když jsme u vás byli, přikazovali jsme vám: Kdo nechce pracovat, ať nejí! Teď však slyšíme, že někteří mezi vámi vedou zahálčivý život, pořádně nepracují a pletou se do věci, do kterých jim nic není. Takovým přikazujeme a vybízíme je ve jménu Pána Ježíše Krista, aby žili řádně a živili se vlastní prací.“ (2 Tes 3,10–12) Obdobně jako druhý list Thesalonickým je i spis Didaché výrazně eschatologicky profilován, aniž by i zde mělo být očekávání parúsie zámlinkou k zahálce. Ohlas Ježíšova eschatologického výroku o lžikristech a lžiprorocích (Mt 24,24) má navíc v Didaché aktuální souvislost v závěrečné, eschatologicky laděné části spisu, a to ve spojitosti s falešnými proroky, před nimiž didachista předtím varoval: „V posledních dnech se rozmnoží falešní proroci a ničitelé (*fthoreis*), a ovce se promění ve vlky, a láska se promění v nenávisť.“ (Did 16,3)

V dějinách předkonstantinovské církve se lze v této souvislosti setkat s působením montanistického entuziastického hnutí, jež na přelomu druhého a třetího století svým excentrickým radikalismem svedlo i významného církevního spisovatele Tertulliana. Z hlediska církevní ortodoxie bylo působení montanistů považováno za projev právě takové falešné profétie, o čemž svědčí zpráva v „Církevních dějinách“

⁸ PRUŽINSKÝ, Štefan, *Patrológia. Úvod a počiatky patristickej literatúry I.*, Bratislava, 1990, s. 197.

Eusebia z Cézareje:⁹ „Na popud démona se (Montanus) dostal do jakéhosi vytržení a začal říkat nové neslýchané věci. Hlásal názory, které byly proti zvyku a tradici církve. Jedni z těch, kteří slyšeli jeho zvrácené řeči, považovali jej za ďáblem posedlého a pomatence, který svými výmysly mate lid, a zakázali mu mluvit. Byli si vědomi toho, že Pán mluvil o třibení duchů a že varoval před falešnými proroky. Druzí jakoby povzbuzeni Duchem svatým a darem prorokování zapomněli na napomenutí Pána a žádali pomateného svůdce, aby se nenechal umlčet.“ (*Hist.* 5,18).

Putující zvěstovatelé v Janových listech

Jestliže didachistovo důrazné varování před falešnými proroky svědčí o úpadkových jevech, které se stále častěji v souvislosti s působením putujících zvěstovatelů objevovaly, nejde o izolovaný jev, známý pouze v obcích, jež on svým spisem oslovoval. Obdobnou ambivalenci mezi vysokou úctou k putujícím kazatelům a naopak varováním před těmi, kdo misijní působení zneužívají, dosvědčuje rovněž vzájemně protikladné hodnocení putujících misionářů ve druhém a naopak ve třetím listu Janově. V obou listech se autor představuje jako „presbyter“. Ve třetím listu tehdejší praxi přijímání putujících zvěstovatelů vyslovuje podporu a adresátovi listu Gáiovi se zde dostává následujícího povzbuzení: „Věrně jednáš, milovaný, v tom, co činíš pro bratry, a to pro ty, kteří přišli odjinud; oni vydali před církví svědectví o tvé lásce. Dobře učiníš, když je vypravíš na cestu, jak se sluší před Bohem, neboť pro jméno Kristovo se vydali na cesty a od pohanů nic nepřijímají. Proto jsme povinni takových se ujímat, abychom měli podíl na práci pro pravdu.“ (3 J 5–8) Opak takovéhoho ušlechtilého jednání je vykreslen v osobě jistého Diotrefa, „který si osobuje právo být první“ (*filopróteuón*), a svévolně hrozí exkomunikacemi tak, že „bratry nepřijímá, a těm, kdo je chtějí přijmout, v tom brání a vylučuje je z církve“. (3 J 9–10)

Lze se setkat s hypotézou, že se zde jedná o konflikt putujících misionářů s představitelem utvářejícího se monarchického episkopátu, a na jejím základě učinit až příliš odvážný závěr, že totiž instituce monarchického episkopátu mohla postupně vznikat osobivostí některých členů místních církví vůči ostatním věřícím, zejména pak vůči putujícím kazatelům. Ve třetím Janově listu jsme však spíše svědky morálního odsudku zcela konkrétní osoby, jejíž hřích spočívá v tom, že se

⁹ *Historia Ecclesiastica*, in: PG (Patrologia Graeca) 20, s. 20–906.

vyvyšuje, a podléhá tak pokušení, jež rozkrývá smysl Ježíšova výroku: „Kdo chce být první, buď služebníkem všech.“ (Mk 9,35; 10,43–44) V souvislosti janovského písemnictví se pak Diotrefés svými exkomunikacemi snižuje na úroveň v té době křesťanům již nepřátelské synagogy: „Tím že Diotrefés vylučoval členy církve, přerušil společenství (*koinonia*), čímž porušil Ježíšův příslib v J 6, 37 („kdo ke mně přijde, toho nevyženu ven“), a namísto toho přejal praxi synagogy, jež vylučovala ty, kteří vyznávali Ježíše jako Mesiáše (J 9,22; 9,34–35).“¹⁰

Praxe okruhu křesťanských obcí, jichž se Janovy listy týkají, však rozhodně nebyla profilována vyhrožováním exkomunikacemi, nýbrž spíše přimluvnými modlitbami za odpuštění: „Vidí-li někdo, že jeho bratr se dopouští hříchu, který není k smrti, ať za něho prosí.“ (1 J 5, 16a) Z toho lze usuzovat i na existenci kající disciplíny, snad směřující až k postupné institucionalizaci: „Doslovné znění nikde nesevřdí o určité zpovědní praxi vyznání a rozhřešení. Pokud si však uvědomíme, jakou váhu zde má niterné a intenzivní uskutečňování bratrského společenství, je těžko představitelné, že by těmto duchovním zkušenostem neodpovídala žádná duchovní setkávání, žádná pastýřská péče, jak se později objevuje například v raném mnišství.“¹¹

Druhý list Janův však obsahuje, na rozdíl od listu třetího, který kazatele navštěvující církevní obce z jiných míst brání, výslovné varování před falešnými putujícími učiteli, které již zcela jednoznačně souzní s didachistovými varováními: „Přijde-li někdo k vám a nepřináší toto učení, nepřijímejte ho do domu a nevítejte ho; kdo ho vítá, má účast na zlých skutcích.“ (2 J 10) Obdobně jako v Didaché a jako v listu Judově se také zde konstatuje především zvrácenost jednání těch, kteří přinášejí falešné učení. Proto také nelze takové lidi přijímat do domů, jež bývaly ostatně v křesťanských obcích rané církve rovněž shromaždišti věřících; byly to často skutečné „domy církve“ (*domus Ecclesiae*). Tam také hrozilo, že se tito nečestní lidé mohou účastnit eucharistické hostiny, jak je zřejmé z již zmíněného varování v Judově listu. Sama křesťanská obec je ve druhém Janově listu symbolicky označena za „paní“ (*kyria*), která plodí své „děti“: „Já starší (*presbyteros*) píšu vyvolené paní a jejím dětem, které opravdově miluji.“ (2 J 1)

¹⁰ CULEPPER, R. Alan, *The Gospel and Letters of John*, Nashville, 1998, s. 282.

¹¹ VON CAMPENHAUSEN, Hans, *Kirchliches Amt und geistliche Vollmacht in den ersten drei Jahrhunderten*, Tübingen, 1953, s. 151.

Ohrožující pronikání gnóse

Raněkřesťanské prameny, ať biblické (novozákonní) nebo raně patristické, naznačují ve svém souhrnu dvojí doktrinální a s ním spojené mravně-praktické nebezpečí, ohrožující rodící se křesťanské obce rané církve, totiž judaizující misii a raně gnostické proudy. Ohledně první tendence vznáší vášnivě polemiky samotný Pavel. Nesmlouvavě se vymezuje proti „falešným bratřím“, kteří infiltrují církevní obce a v nich pak „slídí po svobodě“ tamních křesťanů (Gal 2,4). Pavel se nezdráhá připisovat jim nekalé úmysly: „Oni se o vás horlivě ucházejí, ale nemyslí to dobře; chtějí vás připravit o spásu a strhnout vás na svou stranu.“ (Gal 4,17) O soustavné agitaci judaizující misie svědčí jako jeden z předních představitelů poapoštolské generace ještě Ignác z Antiochie,¹² který v této souvislosti napomíná filadelfskou církev: „Kdyby vám však někdo kázal židovství, neposlouchejte ho. Raději ať muž s obřízkou poslouchá křesťanství než neobřezaný židovství.“ (Flp 6, 1a)

Již raně gnostické směry způsobovaly zhoubný kvas uprostřed samotných církevních obcí. Jednalo se zpočátku především o tzv. dokétismus, pojímající skutečnost vtělení Ježíše Krista za pouhé zdání smyslů (z řeckého *dokein* – zdát se, jevit se), následkem čehož pak hrozilo vyprázdnění samotného spásného dosahu jeho oběti. Také zde se lze dovolat svědectví Ignáce z Antiochie: „To všechno vytrpěl pro nás, abychom byli spaseni; a trpěl skutečně, jako skutečně i sám sebe vzkřísil. Ne jak někteří nevěřící říkají, že jen zdánlivě trpěl – to oni jsou jen zdánliví.“ (Smyr 2, 1) Již první Janův list svědčí o bolestných schizmatech, které v této dějinné souvislosti otfásaly celými církevními společenstvími od základů: „Vyšli z nás, ale nebyli z nás. Kdyby byli z nás, byli by s námi zůstali. Ale nezůstali s námi, aby vyšlo najevo, že nepatří všichni k nám, kdo jsou s námi.“ (1 J 2,19) Ani zde nejsou představitelé tohoto směru ušetřeni krajně tvrdého označení: jsou totiž pravými „antikristy“, kteří popírají samotné Kristovo vtělení. (1 J 2,18) Odštěpení těchto zhoubců však mělo v takto postižených církvích zároveň samoočistný charakter: „Sama o sobě bolestná zkušenost křesťanské církve v době přelomu prvního a druhého století, jež obnažila frontu vedoucí napříč vlastním řadám, se vposledu zmírňuje skutečností, že totiž nic z toho, co k církvi nepatří, se nemůže v jejím lůně udržet natrvalo.“¹³

¹² Epistolárium Ignáce z Antiochie in: PG 5, s. 643–727.

¹³ SCHNACKENBURG, Rudolf, *Die Johannesbriefe*, Leipzig – Freiburg – Basel – Wien, 1966, s. 151.

Gnostizující charakter může prozradit také přílišný ekzeziologický spiritualismus tzv. druhého listu Klementova.¹⁴ Jedná se nikoli o list, nýbrž o homilii, pocházející ve skutečnosti od neznámého autora, a lze ji datovat snad až okolo roku 140. Načrtává dosud neznámý obraz preexistující církve: „A tak, bratři, číňme vůli Boha, našeho Otce, abychom patřili k té první církvi, duchovní, založené dříve, než bylo Slunce a Měsíc.“ (2 Klem 14, 1a) Lze mít jistě za to, že „toto pojetí je cizorodé ve vztahu k hierarchické organizaci církve“,¹⁵ avšak záměr autora homilie mohl být zároveň také apologetický: „Učení o preexistenci církve se objevilo jako odpověď na otázku, jaký vztah má křesťanství a židovství a zda křesťanství může být uznáno za jediné a absolutní náboženství, i když historicky dříve existovalo zjevené starozákonní náboženství. Již proto, že starobylost se v té době považovala za záruku pravdivosti (u židů i pohanů), bylo potřebné dokázat, že křesťanství je svým původem a významem starší.“¹⁶

Ve druhém a třetím století pak bylo pronikání gnóze do již etablovaných místních církví stále větším nebezpečím. O to odváznějši se za této situace může jevit jedinečný pokus Klementa Alexandrijského (cca 150–215), zakladatele tzv. alexandrijské katechetické školy, o absorpci gnostických prvků do harmonického celku křesťanské ortodoxie: „Gnóze se podle přízně Boží předává tradicí těm, kdo se osvědčili, že jsou hodni nauky; odevzdává se jim jako svěcená zástava. Z ní vyzařuje nejvyšší hodnota lásky, jako světlo zažehnuté od světla.“ (*Stróm.* 7, 10)¹⁷ Náznak budoucí christologické formulace nicejsko-konstantinopolského kréda o Božím Synovi, vyznávaném jako „světlo ze světla“, je zde spíše nahodilý; nelze ovšem popřít, že Klementovo pojetí gnóze se lišilo od nepravověrných gnostických proudů především tím, že jakkoli klade poznání (*gnósis*) na vyšší stupeň než prostou víru (*pistis*), samotným vrcholem, k němuž lze skrze poznání dospět, je láska (*agapé*) a nikoli útek ze světa. Avšak i takto pojaté gnostické zasvěcení mohlo v Klementově pojetí zapříčinit riziko obcházení svátostné praxe církve, včetně samotné účasti na eucharistickém společenství: „Vykoupením se výsady a pocty završují a dávají se těm, jimž ustalo očišťování (*katharsis*). Těm ustala

¹⁴ In: PG 1, s. 329–348.

¹⁵ MACCARRONE, Michele, *Apostolicità, episcopato e primato di Pietro. Ricerche e testimonianze dal II al V secolo*, Roma, 1976, s. 37.

¹⁶ PRUŽINSKÝ, Štefan, *Patrológia...*, s. 258–259.

¹⁷ *Strómateis* in: PG 8, s. 929–1382.

i každá služebná povinnost (*leiturgia*) – i ta nejsvětější, jež se koná mezi křesťany.“ (*Stróm.* 7, 10) Ačkoli se zdá, že Klement zde má na mysli vykoupení spíše až v eschatologické perspektivě, není jeho pojetí gnóze ve svém celku příznivé v té době již plně etablovaným hierarchickým a svátostným církevním institucím. Ty nejsou vysloveně popírány, nýbrž jsou spíše ignorovány. Klementovo dědictví bude mít ovšem v brzké budoucnosti značný doktrinární vliv a paradoxně tak zpětně posílí také instituční stránku působení církve: „Klémentův nástupce v Alexandrii, Órigenés pak rozvine Klémentovo dědictví pouze dvěma směry z mnoha původně naznačených – a tím je zúží na myšlení institučně církevní. Rozvine ‚pozitivní teologii‘, čili myšlení o tom, že Bůh jest a jak jest – dopracuje metodiku alegorického výkladu biblických knih. Toto zúžení tematiky chce vměstnat pestrý Klémentův odkaz do krystalizujícího prostředí instituční církve a samo se stane intelektuálním prostředím formulace dogmatu.“¹⁸

Služby a charismata v Pavlových listech

Již první list Tesalonickým, s nejvyšší pravděpodobností historicky první ze všech novozákonních spisů (byl napsán zřejmě roku 51), konstatuje, že v tamní církvi působí „představení“ (*proistamenoí*), kteří však prozatím nejsou nositeli žádného konkrétnějšího pojmenování: „Žádáme vás, bratři, abyste uznávali ty, kteří mezi vámi pracují, jsou vašimi představenými v Kristu a napomínají vás. Velmi si jich važte a milujte je pro jejich dílo.“ (1 Tes 5, 12–13a) Jestliže v Tesalonice, kde církevní obec založil, vyzývá Pavel k úctě vůči představeným, jež mohl snad i sám ustanovovat, pak ovšem i v římské církevní obci, kde ještě předtím nebyl, rovněž předpokládá přítomnost obdobných „v čele stojících“ představených (Ř 12, 8). Jinak je tomu však v případě rovněž autentického Pavlova listu Filipánům. Pavel s Timotejem jej adresují „všem bratřím v Kristu Ježíši, kteří jsou ve Filipech, i biskupům a jáhnům (*syn episkopois kai diakonois*).“ (Flp 1,1a) Obdobně jako v církevních obcích, o nichž nás zpravuje Didaché, byla zjevně také ve Filipech již přítomna dvojstupňová hierarchie služebníků církve, navíc pojmenovaných stejně jako v obcích, jež didachista oslovuje.

Pro vnitřní vývoj pavlovských obcí je však rozhodující především postupné vydělování některých charismat z bohatého vějíře mimořádných obdarování, který

¹⁸ KRATOCHVÍL, Zdeněk, *Kléméns Alexandrijský*, in: *Evangelium pravdy*, Praha, 1994, s. 101.

Pavel rozevírá především v prvním listu Korint'anům: „Jednomu je skrze Ducha dáno slovo moudrosti, druhému slovo poznání podle téhož Ducha, někomu zase víra v témž Duchu, někomu dar uzdravování v jednom a témž Duchu, někomu působení mocných činů, dalšímu zase proctví, jinému rozlišování duchů, někomu dar mluvit ve vytržení, jinému vykládat, co to znamená.“ (1 Kor 12,8–10) Jestliže tato pasáž může snad evokovat dojem určité „pneumatické anarchie“, která údajně měla být určující charakteristikou života pavlovských církevních obcí, ještě v téže kapitole Pavel jedním dechem dodává jiný výčet struktury činností v organismu církevní obce: „A v církvi ustanovil Bůh jedny za apoštoly (*apostolús*), druhé za proroky (*profétas*), třetí za učitele (*didaskalús*); potom jsou mocné činy, pak dary uzdravování, služba potřebným, řízení církve, řeč ve vytržení.“ (1 Kor 12,28) Již zbežný pohled na tento výčet by měl vést k nepředpojatému a zcela logickému závěru: „Často nastolovaná alternativa mezi charismatem a úřadem u Pavla neexistuje, protože působení Ducha je nedělitelné. V 1 Kor 12,28 náleží pořádkovému Božímu jednání jak funkce příslušející jednotlivcům, tak také mimořádné schopnosti.“¹⁹ Lze předpokládat, že působení „proroků“ a ještě zřetelněji pak služba „učitelů“ měly tendenci stávat se postupně charismaty trvalými, čili úřady, službami: „Proto lze říci, že charismatické pojetí církevní obce se otevírá organizačnímu upevnění prvků náležejících úřadu“, jimiž jsou zejména autorita, trvalost a pojmenování.“²⁰

Specifickou otázkou je u Pavla pojetí samotného apoštolátu. Pavel je bytostně přesvědčen o božském původu svého apoštolského působení. Galat'anům se představuje jako „Pavel, apoštol povoláný a pověřený nikoliv lidmi, ale Ježíšem Kristem a Bohem Otcem, který Ježíše vzkřísil z mrtvých.“ (Gal 1,1) Zato Lukáš, který jinak Pavlovi věnuje ve Skutcích apoštolů největší pozornost ze všech postav rané křesťanské církve, nikde Pavlovi postavení apoštola nepřiznává. Pro Lukáše neexistují jiní apoštolové, než Ježíšem vyvolených dvanáct. Kritéria stanovená pro doplnění sboru dvanácti hovoří jasně: „Proto jeden z těch mužů, kteří s námi chodili po celý čas, kdy Pán Ježíš byl mezi námi, od křtu Janova až do dne, kdy byl od nás vzat, musí se spolu s námi stát svědkem jeho zmrtvýchvstání.“ (Sk 1,21)

¹⁹ SCHNELLE, Udo, *Theologie des Neuen Testaments*, Göttingen, 2007, s. 310–311.

²⁰ VÖGTLE, Anton, *Exegetische Reflexionen zur Apostolizität des Amtes und zur Amtssukzession*, in: SCHNACKENBURG, Rudolf, ERNST, Josef, WANKE, Joachim, *Die Kirche des Anfangs. Festschrift für Heinz Schürmann zum 65. Geburtstag*, Leipzig, 1977, s. 529–582, s. 542.

Na druhé straně však Pavel často hovoří o nositelích apoštolské služby v plurálu, jedná se tedy o obecnější typ zvěstovatelské služby křesťanů, kteří byli vysíláni k šíření evangelia mezi již konstituovanými církevními obcemi nebo za účelem zakládání a postupného upevňování církví nových: „Pokud jde o Tita, je to můj společník a spolupracovník v díle pro vás. Pokud jde o oba další bratry, jsou to vyslanci (*apostoloi*) církvi a sláva Kristova.“ (2 Kor 8,23) Pavel však rozhodně nepodceňuje riziko, že by takovými putujícími apoštolý mohly být naopak osoby, které „zvěstují jiného Ježíše, nabízejí jiného ducha nebo jiné evangelium“. Ty pak ironicky nazývá „veleapoštolý“, *hyperlian apostolón* (2 Kor 11,4–5).

Specifika diakonátu v rané církvi

Z anonymity nositelů jednotlivých úřadů či služeb v křesťanských obcích vystupuje u Pavla žena jménem Foibé (Ř 16,1), již Pavel označuje za diakonku (*úsan diakonon* – doslova „jsoucí jáhнем“). Ta vykonávala svoji službu pro korintskou filiální obec v Kenchrejích a podle souvislosti v závěrečné kapitole listu Římanům mohla být právě ona doručitelkou listu do Říma. Ohledně skutečné povahy její služby ovšem nelze dojít k jednoznačnému závěru: „Je otázkou, zda se zde vyjadřuje určité stabilní označení úřadu nebo pouze ocenění jejích zásluh o křesťanskou obec. . . . Rozhodně je však jisté, že již brzy se utvořil v obcích stav ženských služebnic.“²¹ Diakonky se pravděpodobně vydělovaly z příslušnic stavu vdov, o nichž se hovoří v prvním listu Timoteovi: „Mezi zapsané vdovy smí být přijata žena ne mladší než šedesát let, jen jednou vdaná, známá dobrými skutky.“ (1 Tim 5, 9–10a) A samy ženy již ustanovené v jáhenské službě mají být podle téhož listu „čestné, ne pomlouvačné, střídme, ve všem věrné“. (1 Tim 3, 11b) Nejkonkrétnější představu o povaze služby starocírkevních jáhenek poskytují „Apoštolské konstituce“ (*Constitutiones Apostolicae*), rozsáhlá kanonicko-liturgická sbírka o osmi knihách ze sklonku 4. století, která je pravděpodobně syrského původu.²² „Cílem tohoto díla bylo předložit materii, týkající se veškeré církevní disciplíny. Na Východě je odmítl Trulský koncil (kán. 2), neboť mělo obsahovat podezřelá heretická falza. . . . Křesťanský Západ je nepřijal nikdy.“²³

²¹ BEYER, Hermann, *Diakoneó – diakonia – diakonos*, in: KITTEL, Bernard, *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Band II., Stuttgart – Berlin – Köln, 1990, s. 81–93.

²² In: PG I, s. 555–1156.

²³ FERME, Brian Edwin, *Introduzione alla storia del Diritto Canonico, I – Il Diritto antico fino al „Decretum“ di Graziano*, Roma, 1998, s. 54.

Není divu, že se v celé církvi instituce diakonek, případně dalších obdobných úloh svěřovaných stabilně ženám, natrvalo neujala: „Presbyterky zanikly v církvi poměrně brzy, a to ustanovením kán. 11 Laodicejského sněmu, zatímco diakonisy se nacházely ve východní církvi dokonce ještě ve 12. stol., avšak později zanikly i ony...“²⁴

Je snad poněkud překvapivé, že ve Skutcích apoštolů se nehovoří o jáhnech – diakonech, ačkoli podle běžné představy má být právě úryvek Sk 6, 1–6 jakousi „zakládací listinou“ diakonátu v církvi vůbec. Pro Lukáše je důležitější než samotné pojmenování diakonské služby skutečnost počtu sedmi: „Bratři, vyberte si proto mezi sebou sedm mužů, o nichž se ví, že jsou plni Ducha a moudrosti, a pověřme je touto službou.“ (Sk 6,3) Jakkoli se zdá být podělování helénistických vdov podružnou úlohou oproti službě Božímu slovu, jež má být nadále zůstat vyhrazena samotným apoštolům (Sk 6,2), skutečnost je poněkud jiná. Oněch „sedm“ tvoří totiž významnou protiváhu dvanácti apoštolů a jejich další činnost se na příkladu dvou z nich ukazuje jako povýtce zvěstovatelská: Štěpánova řeč před veleradou je brilantní ukázkou raněkřesťanské protijudaistické apologetiky (Sk 7,2–53); Filip pak v epizodě o křtu etiopského dvořana dává nahlédnout do samých počátků raněkřesťanské katechumenátní praxe (Sk 8, 26–40). Lukáš ovšem nezavdává podnět až k tak radikální tezi, že by snad oněch „sedm“, působících ve prospěch křesťanů pocházejících z helénského judaismu, mělo být zcela rovnocennou institucí se sborem „dvanácti“, šířícím zpočátku křesťanskou víru mezi židy. I když totiž z epizody o křtu etiopského dvořana vyplývá, že člen „sedmi“ vysluhuje svátost křtu a je zřejmé, že to byla jejich běžná činnost, pak samo položení rukou na znamení sestoupení Ducha je vyhrazeno pouze těm, kdo náležejí ke „dvanácti“: „Když apoštolové v Jeruzalémě uslyšeli, že v Samařsku přijali Boží slovo, poslali k nim Petra a Jana. Oni tam přišli a modlili se za ně, aby také jim byl dán Duch svatý, neboť ještě na nikoho z nich nesestoupil; byli jen pokřtěni ve jméno Pána Ježíše. Petr a Jan tedy na ně vložili ruce a oni přijali Ducha svatého.“ (Sk 8,14–17) O výsledné stabilizaci činnosti jáhnů pak svědčí až první Justinova apologie, sepsaná mezi lety 150–155.²⁵ Zde se již setkáváme s diakonií v podobě rozdělení Eucharistie a duchovní péče o nemocné: „Když představený skončil díkůčinění a když všichni projevíli radostný souhlas, dávají ti, kterým říkáme jáhni (*diako-*

²⁴ MIRKOVIČ, Lazar, *Pravoslávna liturgika I.*, Prešov, 1994, s. 76.

²⁵ In: PG 6, s. 328–442.

noi), každému z přítomných částku z posvěceného chleba, vína a vody a zanesou i nepřítomným.“ (*Apologia prima* 65,7)

Pastorální epištoly

Daleko větší zájem o konkrétní služby uvnitř konstituovaných křesťanských obcí, než je tomu v původních Pavlových listech, se projevuje v tzv. „pastorálních“ epištolách, adresovaných Pavlovým žákům Timoteovi a Titovi, jejichž definitivní verze snad může pocházet až z devadesátých let prvního století. Tlumočí bezesporu ryzí evangelium samotného Pavla, avšak situace, za které byly definitivně redigovány za účelem rozšiřování mezi křesťanskými obcemi, si žádala již daleko pevnějšího organizačního sevření církve, a to právě proto, aby se autenticky pavlovské hlásání evangelia mohlo i nadále neporušeně předávat. Za takovýchto okolností pak logicky vzrůstá také důraz na ustanovování služebníků církve, kteří budou evangelium v autentické podobě sřežít a hlásat. V době, kdy žil sám Pavel, toho nebylo v takové míře třeba, protože on sám mohl při vizitačních cestách přímo zasahovat do chodu již existujících obcí, jak o tom nenápadně svědčí například poznámka: „Ostatní věci zařídím, až přijdu.“ (1 Kor 11,34) Štáfetu takovéhoho pořádání života církví apoštol předává svým nejbližším žákům, jak se ukazuje v listu Titovi: „Proto jsem tě ponechal na Krétě, abys uvedl do pořádku, co ještě zbývá, a ustanovil v jednotlivých městech starší (*presbyterus*), jak jsem ti nařídil.“ (Tt 1,5)

Již didachista svým požadavkem, aby za episkopy a diakony byli ustanovováni muži „tíší, nezištní, pravdiví a zkušení“, nastolil problém náležité kvalifikace osob, jež mají být hodny zvěstovatelské i organizační práce v místních církvích. Pastorální epištoly rozvádějí problematiku kvalifikace služebníků církve do rozsáhlejších výčtů o mnoha položkách, které ve svém celku prozrazují také hodnotová měřítká, jimiž se chtěla raná církev řídit. První list Timoteovi především vychází z předpokladu úcty, jíž se úřad episkopa bezesporu těšil: „Kdo chce být biskupem, touží po krásném úkolu.“ (Tim 3, 1b) Episkop má však právě proto být mužem hodným opravdové úcty: „Nuže, biskup má být bezúhonný, jen jednou ženatý, střídavý, rozvázný, řádný, pohostinný, schopný učit, ne pijan, ne rváč, nýbrž vlídný, smířlivý, nezištný. Má dobře vést svou rodinu a mít děti poslušné a počestné; nedovede-li někdo vést svou rodinu a mít děti poslušné, jak se bude starat o Boží církev? Nemá být nově pokřtěný (neofyta), aby nezpyšněl a nepropadl odsouzení

d'áblou. Musí mít také dobrou pověst u těch, kdo jsou mimo církev, aby nepadl do pomluv a d'áblových nástrah.“ (1 Tim 3,2–7) Je zřejmé, že pro zjišťování a rozvíjení požadovaných vlastností u jednotlivých kandidátů tehdy církev ještě nedisponovala žádnými stabilními formačními strukturami: „Neexistovaly žádné instituce pro jejich výchovu, jaké máme dnes; jedinou cvičnou půdou byla pro ně sama církev. Jejich výběr mohl být učiněn pouze na základě pozorování, jak využívají příležitostí, které jim dává členství v církvi.“²⁶

Není vyloučeno, že kvalifikační předpoklady episkopů a podobně i diaconů (1 Tim 3,8–13) pocházejí z již existujících seznamů, jež měl redaktor pastorálních epištol k dispozici. Proto ani Polykarp ze Smyrny, píšící svůj list Filipánům nejméně o dvě desetiletí později než byly dokončeny pastorální epištoly,²⁷ nemusel čerpat pro obdobný seznam inspiraci přímo z pastorálních epištol, nýbrž se mohl držet samostatného pramene. Polykarp navíc uvádí takový seznam nikoli pro episkopy, nýbrž pro presbytery: „A starší ať jsou milosrdní, ať se nade všemi slitovávají, navracejí zbloudilé, dohlédají na všechny slabé, nezanedbávají vdovu, sirotka či nuzného, ale stále pečují o krásné před Bohem i lidmi, mimo všechn hněv, protekci, nespravedlivý soud, vzdálení vši lásky k penězům; ať jsou opatrní na nepříznivé zvěsti o jiných a nejsou příkří v soudu u vědomí, že jsme všichni dlužníci hříchu.“ (Flp 6,1) V každém případě mají tyto seznamy své konkrétní dějiny působení (*Wirkungsgeschichte*), protože se navíc postupně stabilizují v pramenech práva a stávají se tak základem kanonické disciplíny kléru. Například syrská sbírka kanonických předpisů *Didascalia Apostolorum*, pocházející pravděpodobně z posledních desítiletí 3. století, čerpá rovněž z obdobných tradic. Na rozdíl od Polykarpovy verze se zde již projevuje zcela zřetelné odlišení úřadu episkopa od úlohy presbyterů, a navíc se zavádí zcela konkrétní kvalifikující předpoklad kandidátova věku: „Ohledně biskupů však poslyšte takto: Pastýř, který je ustanoven jako nejvyšší v presbyteriu v církvi, ve všech církevních obcích, musí být bezúhonný, nesmí být do něčeho zapletený, vzdálen všeho zlého, muž ne pod padesát let věku, který je dostatečně vzdálen lehkomyšlnému mladickému puzení (...).“²⁸

²⁶ CARLETON, Arthur Patrick, *Pastoral Epistles. A Commentary*, New York, 1964, s. 24.

²⁷ In: PG 5, s. 1005–1024.

²⁸ In: BARTSCH, Hans-Werner, *Die Anfänge urchristlicher Rechtsbildungen. Studien zu den Pastoralbriefen*, Hamburg, 1965, s. 82.

Apoštolská sukcese

Ve druhém listu Timoteovi Pavel adresáta napomíná: „Proto ti kladu na srdce, abys rozněcoval oheň Božího daru, kterého se ti dostalo vzládním mých rukou.“ (2 Tim 1,6) Také samotný Timoteus má vkládat ruce na další adepty církevního úřadu a přitom se ovšem vyvarovat zbrklosti: „Neustanovuj nikoho v církvi ukvapeně, abys neměl spoluvinu na cizím hříchu.“ (1 Tim 5,22) Zde jsme již jednoznačně svědky rodícího se vědomí apoštolské posloupnosti, spočívající v předávání úřadu z osoby na osobu, i když lze přijmout konkrétní věcnou výhradu: „Nesmí se přehlédnout, že se autorovi listů nejedná v první řadě o sukcesi úřadu, nýbrž o autentické předávání nauky, jež má být ‚sukcesí‘ zajištěno.“²⁹

Žádný jiný raněkřesťanský pramen ovšem nerozprostírá vizi apoštolské sukcese na tak obecné úrovni a zároveň tak transparentním způsobem, jako to činí první list Klementův, sepsaný s největší pravděpodobností v letech 95–96.³⁰ Klement jako přední představitel římské církevní obce reflektuje historickým obloukem řetězec pověřování těch, kdo mají zvěstovat evangelium: „Apoštolům byla pro nás zvěstována radostná zvěst od Pána Ježíše Krista, Ježíš Kristus byl vyslán od Boha. Kristus tedy od Boha a apoštolové od Krista: i stalo se obojí podle řádu a z vůle Boží. Když tedy přijali příkázání a zmrtvýchvstání Pána Ježíše Krista a byli naplněni jistotou a utvrzení ve víře v slovo Boží, vyšli v pevné jistotě Ducha svatého, aby kázali po vsích i městech, ustanovovali prvotiny z nich, když je zkusili v Duchu, za správce a služebníky (*eis episkopús kai diakonús*) těch, kteří měli uvěřit.“ (1 Klem 42,1–4)

Skutky apoštolů poukazují ještě na jinou souvislost pověřování služebníků církve: nikoli ke stabilní službě v konstituovaných církevních obcích, nýbrž k misijnímu působení. Skutky svědčí o přítomnosti proroků a učitelů, kteří zjevně vykonávali svoji službu v rámci vnitřního uspořádání antiošského církevního společenství. Lukášově historiografické akribii lze připočítat za zásluhu, že uvádí také jejich jména: „V Antiochii byli v církvi proroci a učitelé: Barnabáš, Simeon zvaný Černý, Lucius z Kyrény, Manahem, který býval druhem tetrarchy Heroda, a Saul (Šavel).“ (Sk 13,1) Zatímco podle Klementova listu jsou to apoštolové, kteří putují a v jednotlivých místních církvích ustanovují služebníky církve, ve Skutcích tomu je jinak: nositelé charismatických služeb, proroci a učitelé, zde vysílají ze svého

²⁹ SCHWARZ, Roland, *Bürgerliches Christentum im Neuen Testament? Eine Studie zu Ethik, Amt und Recht in den Pastoralbriefen*, Klosterneuburg, 1983, s. 125.

³⁰ In: PG 1, 199–328.

středu dva vybrané zástupce za účelem putovní misie: „Když konali bohoslužbu Pánu a postili se, řekl Duch svatý: ‚Oddělte mi Barnabáše a Saula k dílu, k němuž jsem je povolal.‘ A tak po modlitbách a postu na ně vložili ruce (*tas cheiras ape-lysan*) a vyslali je k dílu. Posláni tedy Duchem svatým, odešli Barnabáš a Saul do Seleukie a odtud se plavili na Kypr.“ (Sk 13,2–4) Jestliže se zde tak jednoznačně hovoří o působení Ducha, jež doprovázelo činnost misionářů, nelze bagatelizovat význam vkládání rukou: „Pokusy popsat položení rukou pouze jako požehnání a nikoli pověření (...) jsou bezpředmětná. Nejedná se však o přenesení moci, nýbrž o pověření vedené Duchem. Antiošské společenství jedná jménem Ducha a určuje jednotlivcům specifickou úlohu v křesťanské církvi v souladu s milostí Ducha.“³¹ Dva zmínění misionáři pak ovšem sami ustanovovali vybrané křesťany za presbytery (starší) pro stabilní působení v církevních obcích: „V každé té církvi ustanovili starší a v modlitbách a postech svěřili učedníky Pánu, v kterého uvěřili.“ (Sk 14,23)

Postupná diferenciacie mezi presbytery a episkopy

Postupný přerod postavení osob, jež působily v jednotlivých místních církevních obcích, výstižně ilustruje scéna Pavlova loučení s Efezskými ve Skutcích apoštolů: „Z Milétu poslal Pavel vzkaz do Efezu a zavolal si starší církve.“ (Sk 20,17) Tyto presbytery varuje před „vlky, kteří nebudou šetřit stádo“ i před herezemi, které vyvstanou ze samotného jejich středu: „I mezi vámi samými povstanou lidé, kteří povedou scestné řeči aby strhli učedníky na svou stranu.“ (Sk 20,29b–30) Za těchto okolností presbyterům přiřkne Pavel úlohu skutečných strážců (episkopů) svěřené nauky: „Dávejte pozor na sebe i na celé stádo, ve kterém si vás Duch svatý ustanovil za strážce (*episkopús*).“ (Sk 20,28a)

Presbyteri působili především v církvích židokřesťanského původu, a to sbo-rově, v kolegiu. Proto zmínky o nich nacházíme téměř na všech místech Nového zákona i rané patristiky v plurálu. Významný sbor vytvářejí zejména v prvotní jeruzalémské církevní obci, jak zřetelně ukazuje například jejich pravomoc spolurozhodování na tzv. apoštolském koncilu: „Tu se apoštolové a starší za souhlasu celé církve rozhodli, že ze svého středu vyvolí dva muže a pošlou je s Pavlem

³¹ FITZMYER, Joseph A., *The Acts of the Apostles. A New Translation with Introduction and Commentary*, New York, 1998, s. 497.

a Barnabášem do Antiochie.“ (Sk 15, 22) Není náhodné, že sbor presbyterů vystupuje rovněž v judeokřesťanský orientovaném listu Jakubově: „Je někdo z vás nemocen? Ať zavolá starší (presbytery) církve, ti ať se nad ním modlí a potřájí ho olejem ve jménu Páně.“ (Jk 5,14)

Jakuba, „bratra Páně“, nachází Pavel při návratu ze svých misijních cest ve společenství s kolegiem presbyterů: „Nazítí se Pavel odebral i s námi k Jakobovi, kde se sešli všichni starší.“ (Sk 21,18) Je zřejmé, že v té době již nikdo ze dvanácti apoštolů v Jeruzalémě přítomen není. Historik Eusebius pak cituje svědectví o tom, že se právě tento Jakub, nazývaný též „Spravedlivý“, měl skutečně stát nejvyšším dohlížitelem, episkopem původní jeruzalémské církve: „Klement (Alexandrijský) v 6. knize svých Poučení (*Hypotyposeis*) říká doslovně: „Po nanebevstoupení Pána Petr, Jakub a Jan, ačkoli jim Pán dával přednost před ostatními, neusilovali o první místo a jeruzalémským biskupem zvolili Jakuba Spravedlivého.“ (Hist. 2,1)

Také pavlovské pastorální epištoly zřetelně naznačují postupný proces vydělování episkopů z presbyterských kolegií. Těmto individuálním správcům a dohlížitelům se napříště jako jediným svěřuje osobní odpovědnost za chod celé místní církve: „Okruh otázek rozlišení episkopos – presbyter vzbudil největší zájem bádání, neboť se zde jedná o otázku, zda pastorální listy již znají a zastupují monarchický episkopát. Stav exegetického bádání je následující: episkopovi i presbyterům se přiřazují funkce učení a vedení. O episkopovi je však řeč pouze v jednotném čísle. Zatímco v Tt 1, 5 a násl. se presbyter a episkopos zjevně identifikují, v prvním listu Timoteovi nejsou uváděni do vzájemné souvislosti. Široká shoda již panuje v tom, že vzájemné sousedství úředních titulů *episkopos* a *presbyteros* je třeba připsat srůstání židokřesťanského presbyteriálního zřízení a pohanokřesťanského zřízení episkopálního.“³² Nyní zbýval již jen poslední krok k definitivnímu prosazení skutečně pevného monarchického episkopátu.

Monarchický episkopát podle Ignáce z Antiochie

Onen poslední krok pak představují listy Ignáce z Antiochie, jejichž datace s jistotou nepřekračuje dvacátá léta 2. století. Líčí již existenci stabilizované trojstupňové hierarchie v čele s jediným episkopem: „Sv. Ignác již nic neříká o prorocích, kteří

³² VON LIPS, Hermann, *Glaube – Gemeinde – Amt. Zum Verständnis der Ordination in den Pastoralbriefen*, Göttingen, 1979, s. 112.

puzeni Duchem tehdy přecházeli od církve k církvi, jak je tomu ještě v Didaché. Monarchický episkopát vládne všem komunitám. Nenacházíme nikoho jiného než biskupy, obklopené presbytery a jáhny.³³ V Ignácově listu Filadelfským nacházíme v této souvislosti zárodečnou podobu „eucharistické ekleziologie“, tak blízké křesťanskému Východu: „Snažte se tedy užívat jediné Eucharistie, neboť jedno je tělo Pána našeho Ježíše Krista a jeden nápoj na sjednocení jeho krve, jeden oltář, tak jako jeden episkop spolu se sborem presbyterů a diaconů, mých služebníků; a tak cokoli činíte, číňte podle Boha.“ (Filadelf 4,1) Bez episkopova souhlasu nelze vysluhovat pravou Eucharistii, bez něho není možné křtít ani konat hostiny agapé (Smyr 8,1b-2), bez jeho intervence také není možné uzavřít sňatek (Pol 5,2b). Biskup má v místních církvích již tak jedinečné postavení, že i apoštolská posloupnost je jakoby vychýlena spíše směrem k níže stojícím presbyterům, zatímco episkopát je svou podstatou odvozen od samého Boha: „Všichni se přidržujte episkopa, jako Ježíš Kristus Otce, a presbyterů jako apoštolského sboru.“ (Smyr 8,1a)

V době, kdy křesťanské obce byly ohrožovány především dokétistickou herezí, měl být „episkopos“ opravdovým strážcem pravověří, skutečným dohlížitelem. Ti, kdo popírali reálnost Kristova těla, se navíc často vyvyšovali pro svoji tělesnou askezi, a proto i charisma zdrženlivosti má podléhat účtě vůči episkopovu postavení, jak Ignác připomíná v listu adresovaném Polykarpovi ze Smyrny: „Kdo dokáže vytrvat ve zdrženlivosti ke cti těla Páně, ať tak žije bez vychloubání. Kdyby se vychloubal, zhyne, a kdyby se vyvyšoval nad episkopa, bude zahuben.“ (Pol 5,2a) Pokud se pak v církvi cokoli konalo bez episkopova vědomí, vyvolávala takováto iniciativa nebo aktivita podezření: „Kdo ctí episkopa, toho ctí Bůh; kdo něco činí potají před episkopem, slouží d'áblu.“ (Smyr 9, 1b) Ignácovým ideálem byla naopak harmonie v uspořádání vnitrocírkevního života: „A tak je třeba, abyste se spojili ve smýšlení episkopovu, což také děláte. Vaše ctihodné presbyterium, hodné Boha, je s episkopem zajedno jako struny s kytarou. Proto vaše jednomyslnost a souzvuk v lásce zpívají o Ježíši Kristu.“ (Ef 4,1)

³³ QUASTEN, Johannes, *Patrologia. Vol. I – fino al Concilio di Nicea*, Casale Monferrato, 1980, s. 66.

Závěrem

Epistulárium Ignáce z Antiochie završuje vývoj, na jehož počátku jsme svědky spíše hybridních a ne vždy pevně fixovaných variant uspořádání uvnitř jednotlivých církevních obcí. Navíc v církvi také působí misionáři různých podob a označení, kteří putují mezi církvemi. Jejich působení je však dvojznačné: buď posilují v církvích víru a duchovní entuziasmus anebo zneužívají svého statutu naopak k infiltraci judaistické recidivy nebo raně gnostických nauk. Za těchto okolností se upevňují stabilní struktury služeb i charismat uvnitř místních církví. Plynulý proces, během něhož se za těchto okolností ustálila v celé církvi trojstupňová hierarchie v čele s biskupem, není katolickou církví ani nekatolickými církvemi východními považován za produkt historické nahodilosti. Má pro ně především normativní charakter: „Církev tuto diferenciaci struktury úřadů, která se na antické poměry vyvinula za nečekaně krátkou dobu, vnímala jako působení Ducha svatého a tato diferenciacie byla také rychle a konsekventně přijímána v celé církvi.“³⁴

Resumé

Studie zkoumá postupný vývoj služeb a úřadů v rané církvi. Na samém počátku v církvi působili putující apoštolové, učitelé a proroci, o jejichž působení jsme nejpodrobněji zpraveni z mimobiblického spisu Didaché. Misijní působení však s sebou přinášelo také riziko šíření heréz. Za těchto okolností se pak výrazněji utvářejí stabilní struktury služebníků uvnitř jednotlivých místních církví. Zatímco původní listy apoštola Pavla se podrobněji zabývají spíše působením charismat v životě církevních obcí, deuteropavlovské pastorální epištoly již počítají s pevně a definitivně ustavenými úřady biskupů a jáhnů. Proces utváření hierarchických struktur definitivně vrcholí a je ve svém výsledku dosvědčen listy Ignáce z Antiochie z počátku druhého století. V církvích již působí trojstupňová hierarchie v čele s jediným biskupem. Katolická církev a východní církve nepovažují tento postupný vývoj za výsledek dějinné nahodilosti, nýbrž za konstituování závazné normy pro vnitrocírkevní uspořádání.

³⁴ MÜLLER, Gerhard Ludwig, *Katholische Dogmatik für Studium und Praxis der Theologie*, Freiburg in Breisgau, 1995, s. 619; česky: *Dogmatika pro studium i pastoraci*, Kostelní Vydří, 2010, s. 630.

Summary

Beginnings of a Hierarchical Order in the Early Church

The study examines the evolution of services and offices in the early Church. At the very beginning, there were pilgrims-apostles, teachers and prophets whose activities we learn about from the non-Biblical writings of Didache. As a reaction to the danger of spreading heresy, which was associated with missionary work, a stable order of servants arose inside the local churches. While the original letters of Apostle Paul discussed the activity of charismatic phenomena in the life of church communities, the evidence of the Deutero-Pauline pastoral epistles fixed and definitively established the offices of bishops and deacons. The process of establishing the hierarchical structures reached its climax and was evidenced by the letters of Ignatius of Antioch from the beginning of the 2nd century. At that time there was a three-stage hierarchy led by a single bishop. The Catholic Church and the Eastern churches do not consider this gradual development a matter of historical coincidence but rather a process of creating a binding norm for intra-church organizations.

Zusammenfassung

Anfangsentwicklung der hierarchischen Gliederung der Frühkirche

Artikel befasst sich mit der schrittweisen Entwicklung der Dienste und Ämter in der Frühkirche. Die anfängliche Wirkung der wandernden Apostel, Propheten und Lehrer wird ins Detail in der außerbiblischen Schrift Didache ausgeführt. Doch die Missionstätigkeit brachte das Risiko der Ausbreitung der Häresien mit sich. Unter diesen Umständen werden die stabilen Strukturen der Diener innerhalb der Ortskirchen deutlich etabliert. Während die ursprünglichen Paulusbriefe sich eher mit der Wirkung der Charismata im Leben der Kirchengemeinden beschäftigte, rechnen die deuteropaulinischen Pastoralbriefe schon mit einem definitiv festgesetzten Bischofsamt und Amt des Diakons. Hierarchiebildungsprozess, wie dargestellt in Briefen des Ignatius von Antiochien, war am Anfang des zweiten Jahrhunderts vollendet. In den Kirchen kommt zu dieser Zeit schon eine dreistufige Hierarchie mit einem Bischof an der Spitze vor. Katholische Kirche und die Ostkirchen halten diese schrittweise Entwicklung nicht für einen historischen Zufall, sondern für eine Konstituierung der verbindlichen Norm der innerkirchlichen Ordnung.

Riassunto

Inizi dello sviluppo dell'ordinamento gerarchico nella chiesa originale

Lo studio esamina lo sviluppo progressivo di funzioni ed uffici nella chiesa originale. Al primo inizio nella chiesa operarono apostoli, insegnanti e profeti sul che abbiamo notizie

dettagliatissime dal scritto Didaché. L'attività pastorale portava comunque con se anche rischi di diffusione di diverse eresie. Per quello si formavano strutture sempre più stabili di servi dentro chiese locali. Mentre le lettere apostoliche paoline originali si occupano degli effetti carismatici nella vita delle chiese locali, le lettere pastorali deuteropaoline già contano con uffici definitivi e saldi di vescovi e diaconi. Il processo della formazione di strutture gerarchiche - testimoniato nell'epistola di Ignazio d'Antiochia – culmina all'inizio del II secolo. Nelle chiese lavora già una struttura gerarchica da tre gradi con il vescovo a capo. Per la chiesa cattolica e le chiese orientali questo sviluppo viene considerato un modo di costituirsi delle norme vincolanti per il funzionamento interno della chiesa, non solo un risultato della casualità storica.

O autorovi

Doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., J.C.D., je knězem katolické arcidiecéze pražské. Vystudoval právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze a fakultu kanonického práva na Institutu obojího práva při Papežské Lateránské univerzitě v Římě. Na právnické fakultě Trnavské univerzity v Trnavě se habilitoval s prací „Tschechisches Staatskirchenrecht nach 1989“. Je soudcem Metropolitního církevního soudu v Praze, vyučujícím církevního práva na teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a duchovním správcem kostela sv. Gabriela v Praze na Smíchově.

Doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., J.C.D., is a priest of the Catholic Prague Archdiocese. He studied at the Law School of Charles University in Prague and the Canon Law Faculty at the Institutum Utriusque Iuris of the Pontifical Lateran University in Rome. He received the degree of docent following a successful defense of his study “The Czech State Law on Churches since 1989.” He is a judge of the Metropolitan Church Court in Prague, teaches church law at the Theological School of South Bohemian University in České Budějovice and serves as a spiritual administrator of the St. Gabriel Church in Prague – Smíchov.

Univ.-Doz. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., J.C.D., absolvierte Juristische Fakultät der Karlsuniversität in Prag und die Fakultät des kanonischen Rechts des Instituts für Staats- und Kirchenrecht der Päpstlichen Lateranuniversität in Rom. Er habilitierte sich an der Juristischen Fakultät der Universität in Trnava mit der Arbeit

„Tschechisches Staatskirchenrecht nach 1989“ als Universitätsdozent. Er ist Richter des Metropolitangerichts in Prag und lehrt Kirchen- und Staatskirchenrecht an der Theologischen Fakultät der Südböhmischen Universität in Budweis. Er ist auch als Seelsorger der St. Gabriel Kirche in Prag – Smíchov tätig.

Doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., J.C.D., prete cattolico della arcidiocesi di Praga, laureato in diritto alla Facoltà di Giurisprudenza della Università Carolina a Praga alla Facoltà di diritto canonico dell’Istituto Utriusque Iuris presso la Università Pontificia Lateranense a Roma. Si è abilitata alla Facoltà di Giurisprudenza della Università di Trnava con la sua tesi „Tschechisches Staatskirchenrecht nach 1989“. È giudice del Tribunale Metropolitano a Praga, insegna il diritto canonico alla Facoltà Teologica della Università di Boemia Meridionale a České Budějovice ed è rettore della chiesa S. Gabriele a Praga-Smichov.

AKTUALITY

ČLENSKÝ BULLETIN

SPOLEČNOSTI PRO CÍRKEVNÍ PRÁVO

PRAHA – BRNO – OLOMOUC

je periodikum o rozsahu jedné až několika stran,
které členové SPCP dostávají měsíčně elektronickou poštou.

Poskytuje
nejnovější informace z oborů církevního práva,

podává
podrobnější zprávy o dění ve Společnosti pro církevní právo,

upozorňuje
na připravované akce.

Připomínáme členům SPCP, kteří AKTUALITY dosud nedostávají,
aby sdělili svůj e-mail na adresu
spcp@prf.cuni.cz.

Právoplatný výběr hrobu podle Graciánova dekretu

Tomáš Kotrlý

Motto:

*„Až zemře, pochovej ji vedle mne
do téhož hrobu.“*

Tobiáš 4,4

Úvodem

Sbírka boloňského mistra práva na tamější klášterní škole Graciána, nazvaná „*Concordantia discordantium canonum*“, sestavená kolem roku 1140,¹ se ve své druhé části *Negotia ecclesiastica* zabývá skutečnými či fiktivními soudními kauzami, a to nejen v oblasti majetkového, řeholního a manželského práva, ale i v oblasti práva hřbitovního a pohřebního. Gracián použil různé tvary slova pohřbít – *sepultare* – celkem 80krát v desítkách kánonů, především ve 13 (q. 13), 16 (q. 1) a 23 (q. 8) kauze. Kánony upravující církevní pohřeb a hrob se díky Graciánově péči oddělily od dogmatické, liturgické, pastorální či jiné teologie. Raně středověcí právníci si velmi dobře uvědomovali veřejnou povahu hrobu a *locus publicus* stavěli do protikladu k *loci solitarii* pohanských pohřebišť. Podívejme se nyní podrobně na kanonickou úpravu práva na svobodný výběr hrobového místa, ať už farního, rodinného nebo pouze manželského.

1. Úprava před Graciánem

Ohledně osob byly kanonickým právem určeny tři podmínky pro to, aby byl výběr hrobu považován za právoplatný: být dospělý, být svéprávný a konat bez špatných úmyslů.² První dvě základní podmínky platnosti výběru hrobu nebyly samy o sobě

¹ Srov. HRDINA, Antonín I., *Graciánův dekret ve zkratce*, in: *Revue pro církevní právo* 7 (1997), s. 5–13.

² „Generaliter dici potest quod quicumque adultus et discretus eligit sepulturam eam habeat... nisi eligat eam malitiose.“ HISPANUS, Vincentius, glosa k X. 3, 28, 1.

dostačující. Bylo výslovně zakázáno opustit rodinný nebo farní hrob „ex illectione et odio“,³ zvolit si hrob v klášteře a připravit tak samotný kostel, *propria ecclesia*,⁴ o jeho farní práva. Zároveň bylo řeholníkům a světským duchovním zakázáno užívat listivých jednání za účelem obdržení slibu od některých osob, že zvolí za místo svého pochování právě jejich kostel nebo klášter a nebo že neodvolají již učiněné rozhodnutí. Tento zákaz vydaný papežem Bonifácem VIII.⁵ byl reprodukován o něco později v dekretálu Klementa V., který v něm zostřil postihy za tyto přečiny tím, že prohlásil za plnoprávně exkomunikované i provinilé církevní hodnostáře.⁶

Pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic v čl. 41 svých provinciálních statut (11.–12. listopad 1349) v souladu s citovaným Bonifácem VIII (c. 1 in VI° 3, 12 ad verbum) a Klementem V. (c. 3 Clem., 5, 8) stanovil:

„Kteříkoli řádoví i sekulární klerikové navádějí někoho ke slibu, přísaze, kdy se zaručí svým slovem nebo slibováním něčeho (jiných věcí), že si zvolí pohřeb u jejich kostela nebo že již zvolený pohřeb dále nezmění, upadají tímto skutkem do trestu exkomunikace, od něž je v žádném případě nerozhřeší nikdo jiný než apoštolský stolec, vyjma v okamžiku smrti. Takováto volba je neplatná a ten, který tuto volbu učinil, nebude moci být pohřben u takto vybraného kostela, ani si nebude moci vybrat pohřeb jinde, aby se tím nepostavil proti volbě, přísaze nebo slibu něčeho, který sám učinil; ustane-li však spor, ať je pohřben u toho kostela, u kterého by měl podle práva být pohřben, pokud by snad jindy ustoupil od toho, že si nezvolí pohřeb. Pokud by tedy titíž řádoví bratři či klerikové pohřbili předem řečeného ve svém kostele či na hřbitově, jsou povinni exhumovat toto již pohřbené tělo, je-li to žádáno, a po deseti dnech vrátit poplatky za pohřeb jakýmkoli způsobem všem, kteří přišli při příležitosti jeho pohřbu. Neprovedou-li exhumaci, zůstane kostel a jeho hřbitov od té doby podřízen církevnímu interdiktů tak dlouho, dokud neučiní exhumaci před všemi jmenovanými.“⁷

³ HISPANUS, Vincentius, § ms. lat. 8967, X. 3, 28, 3.

⁴ Tamtéž.

⁵ VI°, 3, 12, c. 1.

⁶ Clem., 5, 8, 3.

⁷ POLC, Jaroslav V., HLEDÍKOVÁ, Zdeňka (red.), *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Karolinum, Praha, 2002, s. 137–138.

Kratší verze Arnoštových provinciálních statut (ex statutis provincialibus) se liší pouze svou stručností: „Řádovi i sekulární klerikové, kteří navádí k volbě pohřbu u svých kostelů nebo k tomu, aby již zvolený pohřeb nebyl změněn, podléhají exkomunikaci, od níž nejsou rozhrěšeni nikým kromě papeže, vyjma v okamžiku smrti; takováto volba je neplatná a dotyčný nesmí být pohřben v onom kostele, ani si nemůže vybrat (pohřeb) někde jinde, pouze v tom kostele, ve kterém by měl být podle práva pohřben, pokud by si nebyl zvolil jinak. A jestliže by řádovi či sekulární klerikové chtěli pohřbít (člověka), který takto volil, jsou nuceni k navrácení (exhumaci) pohřbeného těla a všech poplatků po deseti dnech, jinak ať tento kostel se hřbitovem podléhá interdiktů.“⁸ Zákaz *ipso facto* vyslovený Bonifácem VIII. vůči kostelům a hřbitovům, stejně jako exkomunikace předpokládaná Klementem V. jsou odstraněny až v roce 1869, kdy je papež Pius IX. nezařadil do své Buly Apostolicae Sedis.⁹

Pokud si zemřelá osoba za svého života ne zvolila místo svého posledního odpočinku, měla být pochována ke svým předkům – takové je základní pravidlo ustanovené v jednom z prvních dekretů papeže Lva III. v roce 816 v části nazvané *De sepulturis* a reprodukováno v *Dekretálech* Řehoře IX.¹⁰ Stejně pravidlo bylo převzato papežem Innocencem II. (1130–1143),¹¹ který na jeho základě církevními autoritám dokonce zakázal odmítat přání věřících pohřbívat do jejich (třebaže pohanské) rodinné hrobky.

1.1 Nejméně vhodné hrobové místo

Innocenc II. podpořil jiný obecně přijímaný zvyk: nepohřbívat na „méně religiozním“ místě.¹² Tento dekretál připisovaný Rajmundem de Penaforte Innocencovi III.,

⁸ Tamtéž, s. 182.

⁹ Srov. BERNARD, Antonie, *La Sépulture en droit canonique. Du décret de Gratien au concile de Trente*. Thèse pour le Doctorat (Diss), Les Editions Domat-Montchrestien, Paris, 1933, s. 93.

¹⁰ X. 3, 28, 1

¹¹ X. 3, 28, 3. PL 179. 626: „Qui vero relictis antiquis ecclesiis et patrum aliorumque parentum suorum sepulcris contra consuetudinem Patrum veteris testamenti, qui cum patribus suis sepulti esse leguntur, ad nova et minus religiosa loca se transferunt, irrationabiliter et contra antiquam institutionem facere videntur.“ Text pokračuje uvedením konkrétního případu a uvádí, že takový výběr „hoc non praeiudicat rationi, et viribus carere debet.“ Tento princip lze vyvodit již z dopisu svatého Řehoře Velikého z roku 598, jehož význam se nachází v Graciánově dekretu v následující podobě: „Ultima voluntas defuncti modis omnibus conservetur“. PL 77. 677.

¹² Termín „locus minus religiosus“ označovalo okolí církevní stavby, v níž byly bohoslužby slouženy méně často než v kostele kompetentním k pohřbívání v souladu s obecným právem. Srov. BERNARD, Antonie, *La Sépulture ...*, s. 95.

ve skutečnosti však vydaný Innocencem II, zrušil Bonifác VIII. vydáním dekretálu, uvedeného v právní sbírce *Liber Sextus*, podle něhož bylo povoleno zvolit si hrob „in loco minus religioso“: „Si quis, antiqua dimissa, novam, etiam in loco minus religioso, elegerit sepulturam: electionem hujusmodi, licet jura super hoc videantur esse diversa, nequaquam volumus impugnari.“¹³ V dekretálu *Fraternitatem* se v definici termínu *locus minus religiosus* objevila nářážka na profánní místa a na lokality nevhodné ke správnému tlení lidských ostatků. V *Liber Sextus* je naopak „locus minus religiosus“ chápáno jako místo, kde jsou jen výjimečně slouženy svátostné bohoslužby a kde se odehrává příliš málo veřejných modliteb. Tímto způsobem se každý z textů vztahuje k různým případům, ačkoli oba používají identické termíny. Názor Bonifáce VIII. byl pak asi následující: je povoleno zvolit si hrob na území, kde se jen vzácně slouží bohoslužby, věřící jsou nicméně vedeni k tomu, aby se nechávali pochovávat na hřbitovech v okolí kostelů, kde jsou bohoslužby konány často. Pochování v rodinné hrobce společně se svými předky tak převažovala nad hrobem v příslušné farnosti, která se navíc kdykoli po jejich smrti mohla také stát farností „mrtvou“.

1.2 Biblické zakotvení

Princip etnicity ve výběru hrobu ostatně vycházel z dávné tradice. Touha spočinout po boku svých blízkých je naprosto přirozená. Byla velmi silná již u Hebrejů. Z příběhu o jeskyni Machpela (Gn 48,29–33) nebo o vynesení Josefových kostí z Egypta do Šechemu (Joz 24,32) se dovidáme o postavení, které zaujímaly hroby v životě biblického člověka. Tóra nevynechá jedinou příležitost zdůraznit, jakým způsobem a od koho Abraham jeskyni Machpela získal. Stal se jeho jediným, výhradním majitelem a ono bylo zároveň Abrahamovým prvním a jediným držení pudy v zemi zaslíbené jeho potomkům. Tím se z Hebronu ve starém židovském světě stalo výjimečné, jedinečné místo. K Hebronu se připojil Betlém, kde byla pohřbena Ráchel. A po Jeruzalému to byla Tiberiada, v jejíž hrobech byli pohřbíváni členové významných rodin. Stejně tak Starý zákon hovoří i o místu pohřbu judských králů. Výjimku tvoří Mojžíš, jehož hrob „nikdo nezná až do dnešního dne“ (Dt 34,6). Jediným prorokem, jehož místo hrobu je v Bibli zmíněno, je Samuel (1 Sam 25,1; 28,3). Podle biblického podání je tím místem jeho rodné město v Efrajském pohoří, dnes nazývané Ráma.

¹³ VI^o, 3, 12, c. 2, § 1.

Ti, kteří disponovali potřebnými prostředky, si zajišťovali rodinné hrobky. Do zmíněné jeskyně Machpela v Hebronu byli postupně uloženi Sára, Abrahám a Izák, aby byli na věčnost spojeni se svým lidem. Jákob, který strávil poslední léta svého života v Egyptě, trval na tom být také posmrtně jedno se svým lidem, a tedy být pochován spolu se svými předky. Právě to měl na mysli, když v souvislosti se svým pohřbem prosil o „chesed ve-emet“, o „milosrdenství a věrnost“, dvě slova, která spolu souvisejí.¹⁴ Josef oplakával svého otce sedm dní (Gn 50,10) a vyjádřil přání, aby Hebrejové jeho ostatky přenesli do země Kenaán, kterou jim Bůh vyvolil. Starozákonní člověk si natolik přál být spojen se svým lidem, tedy odpočívat v blízkosti svých předků v rodinné hrobce, že pokud se tak nestalo a dotyčný nebyl pochován u svých, bylo to považováno za trest.

Zahazení památky na odsouzeného zemřelého – *damnatio memoriae* – odloučeným pohřbením znalo archaické římské právo.¹⁵ Římský zákon připouštěl, že zamítnutí povolení k pohřbení delikventa bylo spravedlivé. Mohlo mít totiž prospěšný účinek – pro odstrašení zločinců zůstávali i ve Starém zákoně oběšenci často ponecháni nepohřbeni, bez hrobu (srov. Dt 21,23; Joz 10,27). Také církevní kanonisté, ač neodmítali popraveným církevní obřady ani pohřbení do posvěcené země, prohlašovali, že zmíněné osoby nelze pohřbít bez souhlasu civilní moci.¹⁶ Kanonické zmírnění této římské praxe nalezneme v jednom z kánonů Graciánova dekretu: „Kánony předepisují udělení posledního přijímání ve chvíli smrtelné všem těm, kteří, kajíce se ze svých hříchů, se z nich vyzpovídali... Proč bychom tedy konali jinak v případě těch, které za jejich zločiny čeká nejvyšší trest? Je psáno, že Bůh netrestá dvakrát stejné zločiny.“¹⁷ Je však třeba obdržet souhlas civilní moci.

Nikoli však římská, ale hebrejská tradice byla přímým zdrojem citované listiny papeže Lva III., což dokazují slova „ut Patriarcharum existus docet“.¹⁸ Z tohoto však nelze usuzovat, že se jedná o zvyk specificky hebrejský. Dědičné rodinné

¹⁴ Srov. Rašiho komentář (Rabi Šlomo Jicchaki, 1040–1105) ke Gn 47,29.

¹⁵ Digesta 48, 24, 1: „Hodie eorum, in quos animadvertitur, corpora non aliter sepelientur, quam si fuerit petitum et permissum, et nonnunquam non permittitur.“

¹⁶ Glossa, C. 13, q. 2, c. 30: „Licite sepeliuntur suspensi, et concremati dummodo hoc fiat auctoritate principis.“

¹⁷ C. 13, q. 2, c. 30: „Si omnibus de peccatis suis puram confessionem agentibus et indigne poenitentibus communio in fine secundum canonicum precepta danda est: cur canones communionem vel sepulturam eis interdicunt, qui pro peccatis suis poenam extremam persolverunt? Scriptum est enim: „Non judicat Deus bis in idipsum.“ In: Corp. Iur. Can., I., sl. 731.

¹⁸ X. 3, 28, 1.

hrobky ostatně často zmiňovali také římsí právníci. Ve společnosti, kde měla rodina takovou soudržnost, bylo zcela přirozené nechávat se pochovat ke svým bližním. Osoby, které neoznačily místo svého posledního odpočinku a nevlastnily rodinnou hrobku, musely být pochovány na hřbitově své farnosti. Toto je také velmi staré¹⁹ pravidlo, které je potvrzeno v *Liber Sextus* Bonifáce VIII.: Ten, kdo zemře na svých cestách, musí být pohřben do své rodinné hrobky nebo vrácen do své farnosti, je-li možné tělo převézt. V opačném případě se odehraje uložení do hrobu v místě, kde dotyčný skončil.²⁰

Každý věřící měl tedy starobylé právo být pochován do hrobu, který si sám zvolil, a to i v případě, že se hrob nacházel vně příslušné farnosti. Toto pravidlo bylo velmi jasně podané v zmíněných *Nos instituta*: „nikomu není odepřeno vybrat si vlastní hrob, ba i cizí.“²¹ Sám Ježíš Kristus šel příkladem, když si zvolil místo posledního spočinutí nikoli ve vlastní nebo rodinné hrobce na čestném místě židovského hřbitova, ale v cizím hrobě na zahradě (J 19,41), kterou udržoval zahradník (J 20,15), nedaleko místa poprav. V prvotní církvi proto panovalo živé přesvědčení, že nikoli *pohřbený*, ale *zesnulý v Pánu* je blahoslavený (Zj 14,13) a stává se předmětem péče všech členů církevní komunity. Nepohřbená osoba nebyla bytostí na okraji církve, nýbrž, zemřela-li pro Krista jako mučedník, ocitala se přímo v jejím středu.²² V každodenní službě prvotní církve se dbalo i na to, aby se pomáhalo blízkým pozůstalým v jejich potřebách (Sk 6,1). Pokud vdovy neměly příbuzné (1 Tm 5,16), křesťanská komunita se o ně musela postarat, jak to vyžaduje čistá a pravá zbožnost (Jk 1,27). Ve starokřesťanských dobách byl hojně rozšířený stav zasvěcených vdov (*ordo viduarum*) pro vdovy, které chtějí trvale žít zasvěceným

¹⁹ C. 13, q. 2., c. 1 in: Corp. Iur. can. I., Decretum Gratiani, FRIEDBERG Aemilius (ed.): Lipsiae: Bernhard Tauchnitz, 1922 [repr. ed. Graz 1959²], sl. 720; HUGUCCIUS, § ms. lat., 3892., fol. 213 r°, § Nunc, „De iure communi quilibet tenetur sepeliri in ecclesia sua scilicet ubi audit divinum officium et habet domicilium.“; INNOCENT IV, Apparatus, X. 3, 28, 1, prohlašuje, že volba hrobu je svobodná, avšak v případě absence takové volby a rodinné hrobky náleží farnímu kostelu právo k pochování zemřelého: „Si sepulturam paternam non habet in ecclesia parochiali sepeliri debet.“

²⁰ „Is qui, habens domicilium in civitate vel castro, quandoque ad villam ruralem se transfert recreationis causa, vel ut ruralia exerceat in eadem, si non electa sepultura decedat ibidem, non in ecclesia dictae villae, sed in sua parochiali sepeliri debet, dummodo absque periculo ad ipsam valeat deportari.“ VI°, 3, 12, c. 3.

²¹ „Nulli tamen negamus propriam eligere sepulturam, et etiam alienam.“ X. 3, 28, 1

²² Dnes je i nezištné darování mrtvého těla křesťana pro lékařské potřeby církví hodnoceno jako oprávněné a záslužné. Srov. *Katechismus katolické církve*, paragraf 2301.

životem ve spojení s církví.²³ Pro obyvatele měst z nižších sociálních vrstev byla rodící se farní komunita jedinou institucí zapojenou do jejich pohřbu. Středověká farnost sice měla daleko k dnešním pohřebním službám, celá řada pohřebních úkonů však byla na ni navázána. Kromě toho hrál farní kostel významnou roli i v podpoře při pohřbívání nemajetných.

2. Uzavření manželství

Pozornost křesťanů se postupně stále více přesouvala k místu posledního odpočinku těch, se kterými jsou spřízněni duchovně, nikoli etnicky. Pokud se vrátíme do Graciánova dekretu a blíže prostudujeme provinciální sněmy a glosy k dekretálu *Nos instituta*, okamžitě se objeví určité podmínky platnosti výběru hrobu. Abstraktní právní zásada se Graciánem upřesňuje a tím pádem se uzavírá do dosti úzkých limitů v okamžiku, kdy se uplatní po uzavření manželství nebo po složení věčných slibů v komunitě řeholníků.

Pozorný návštěvník katolického hřbitova může pocítit osobitou atmosféru manželské intimity, zatímco na některých protestantských hřbitovech zjistí, že se hrobová místa obsazovala striktně podle pořadí úmrtí.²⁴ Dnes se nám zdá samozřejmostí, že jsou příbuzní, a především manželé, pochováni vedle sebe či nad sebou ve stejném hrobě. Diskuse na toto praktické téma se vedly mezi kanonisty v raně středověké západní Evropě. Biblický citát uvádějící náš stručný příspěvek uvádí Graciánův dekret ve snaze zdůvodnit společný hrob manželů.

Středověcí kanonisté se totiž ohledně vdaných žen dostali mezi dvě protimluvná ustanovení. Jeden z dekretálů Urbana III.²⁵ předepisoval, že nesmí být přijata žádná odlišnost mezi manželem a manželkou, neboť ve věci výběru hrobu manželské vztahy nemají existovat, zatímco v Graciánově dekretu bylo uvedeno, že ti, kteří

²³ Dne 21. února 2009 v plzeňské katedrále sv. Bartoloměje se uskutečnilo první vdovské zasvěcení Bohu v ČR. Plzeňský biskup František Radovský přijal při slavnostním obřadu do stavu zasvěcených vdov paní Marii Ventovou z Plzně, podrobněji <http://web.katolik.cz/ov/index1.php?ov=vdovy> [cit. 11.6.2010].

²⁴ Například na Bratislavském hřbitově při Kozí bráně, založeném roku 1783, si evangelický manželský pár nerezervoval zpravidla ani sousední hrobové místo. Srov. OBUCHOVÁ Viera, HOLČÍK Štefan, *Cintorín pri Kozej bráně*, Bratislava, Albert Marenčin, Vydavateľstvo PT, 2006, s. 18.

²⁵ X. 3, 28, 7: „De uxore vero, utrum, quemadmodum et vir, liberam debeat habere sepulturam, nobis videtur, quod nulla super hoc inter virum et mulierem sit facienda distinctio, sed utriusque in casu isto aequalem esse credimus facultatem, quum electio ista ad eum potius statum pertineat, in quo mulier solvitur a lege viri.“

byli spojeni svazkem manželským, mají být spojeni v hrobě.²⁶ Volba hrobu podle Urbana III. předpokládá duchovní zájmy a následkem toho musí i vdaná žena disponovat možností vybrat si svobodně místo, kde si přeje být pochována. Toto řešení se zdá tím spíše racionální, že ženy obdržely plnou způsobilost ve věci závěti.

Ve světle těchto dvou textů navrhli dekretisté následující řešení ustanovující význam každého z nich. Podle nich se kánon Graciánova dekretu vztahuje na případ, kdy žena zemře, aniž by předtím vyjádřila svou vůli nebo ustanovila místo svého hrobu.²⁷ V tom případě je přirozené, aby byla pohřbena ve stejném hrobě jako její manžel, a pokud jich měla více, potom ve stejném hrobě jako její poslední manžel.²⁸ Pokud žena zemře dříve než manžel, bude pohřbena na místě, které on vybral, pokud nějaké vybral.²⁹ Pokud manžel nevyjádřil v tomto bodě svou vůli, žena bude pohřbena dle obecného práva spolu se svými předky.

Graciánův dekret, interpretující předpokládanou vůli vdané ženy, uvádí, že v případě, že si sama neurčila jiný hrob, má být po své smrti pochována ke svému manželovi. Pokud však zemře manžel dříve než jeho žena, aniž by označil místo svého hrobu, a ta na rozdíl od něj místo svého hrobu označila, měl by tedy být tento muž pohřben na místo určené jeho manželkou? Většina kanonistů, kteří se touto otázkou zabývali, si myslí, že je logické v případě manžela uplatnit stejné řešení jako v případě manželky.

Manžel nebo manželka se nesmí vzdát možnosti zvolit si svůj hrob nebo jim nesmí být toto právo odepřeno. Samozřejmě je tato možnost odňata všem těm, kterým je odepřen církevní pohřeb. Odepření církevního pohřbu, tento velmi tvrdý trest obecného práva, byl pražskou synodou v roce 1353 uplatněn i na soukromě uzavřená (beze svědků a oddávajícího, pouhým souhlasem stran), tzv. klandestinní manželství. Osoby, které uzavřely a žily v takto uzavřeném manželství, měly být poslány do Prahy k penitenciářům, kteří jim vyměřili trest, a pokud tak neučinili, mělo jim být zabráněno ve vstupu do kostela, a po smrti jim měl být odepřen křesťanský pohřeb.³⁰

²⁶ C. 13, q. 2, c. 3.: „Unaquaeque mulier sequatur virum suum sive in vita sive in morte“. In Corp. Iur. Can I., sl. 722.

²⁷ BERNARD, Antonie, *La Sépulture ...*, s. 91.

²⁸ VI^o, 3, 12, c. 1: „Mulier autem, quae plures viros habuit successive, si sepulturam non eligat, est cum viro ultimo, cujus domicilium retinet et honorem, tumulanda.“

²⁹ X. 3, 28, 7: „Propter unionem, quae fuit inter eos in vita, jus disposuit ut uxor deberet sepeliri in sepulcro mariti, ergo idem e contra.“

³⁰ POLC, Jaroslav V., HLEDÍKOVÁ, Zdeňka (red.), *Pražské synody ...* s. 167.

3. Řeholní slib

Řeholníci si podle *Liber Sextus* Bonifáce VIII. nemohli vybrat místo svého hrobu, neboť se tohoto práva vzdali. „Religiosi, nisi apropiis monasteriis adeo forsitan sunt remoti, quod ad ea, cum moriuntur, commode portari non possint, nequeunt cum velle vel nolle non habeant, sibi, eligere sepulturam, sed sunt apud sua monasteria tumulandi“.³¹ Takto museli být mniši pohřbeni ve svém klášteře, neboť neměli vlastní vůli, a byli tak nezpůsobili k učinění rozhodnutí ohledně svého hrobu. Nicméně však získali zpět své právo, pokud zemřeli tak daleko od svého klášteře, že bylo nemožné navrátit tam jejich mrtvé tělo. V takovém případě, pokud není vybrán žádný hrob, jsou mniši pohřbíváni ve farnosti, na jejímž území zemřeli. Pohřbu by však měl v takovém případě předsedat představený klášteře, nikoli farář.³²

Co se týče noviců, ti svobodu ve výběru svého hrobu měli také. Neurčí-li však místo svého hrobu, budou pohřbeni v klášteře, ve kterém zemřeli.³³ A nakonec služebníci řeholníků, ti, kteří jsou součástí rodiny – *familia* – klášteře, musí být pohřbeni v tomto klášteře, pokud nevyjádřili přání být pohřbeni na jiném místě.³⁴ Světští duchovní nebyli ošetřeni žádným z textů, a tudíž je v jejich případě třeba aplikovat obecné právo.

Závěr

Podle platného kanonického práva spadá pohřeb každého z věřících dodnes do kompetence farního kostela.³⁵ Toto pravidlo však není aplikováno v případě, že zesnulý vyjádřil přání být pohřben jinde než ve své farnosti a stejně tak není aplikováno pokud zesnulý, ačkoli nevyjádřil žádné přání ohledně místa svého posledního odpočinku, vlastní rodinnou hrobku u jiného než svého farního kostela.

³¹ VI^o, 3, 12, c. 5.

³² Srov. kán. 1179 CIC/1983: Pohřeb řeholních osob nebo členů společnosti apoštolského života zpravidla koná v jejich vlastním kostele nebo kapli představený, jedná-li se o duchovenskou řeholi; v ostatních případech kaplan.

³³ X. 3, 28, 2.

³⁴ Arg. c. 11, Tridentského koncilu *Sess. XXV, De reforma*, cit. in MANSI Joannes Dominicus, (ed.), *Sacrorum conciliorum nova et amplissima Collectio*, Zatta, Firenze-Venezia, 1759–1827, 53 svazků, nové vydání PETIT, L. - MARTIN, J. B., (eds.), *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, 60 svazků, Huberti Welter, Paris, 1899–1927, reed. Graz, 1960/1961, 33. 176.

³⁵ Srov. § 1 kán. 1177 CIC/1983.

Takto ustanovenou obecnou zásadu Graciánův dekret uplatnil v praxi: posoudil ji doslova tak, aby obsahovala konkrétní omezení ohledně osob, které nemohou uplatňovat právo na svobodný výběr hrobu. Na citaci Arnoštových provinciálních statut jsme zároveň mohli ukázat na ještě větší důkladnost partikulárního práva při aplikaci práva obecného pro konkrétní arcidiecézi. Co se týká umístění hrobu, jeden dekretál vydaný Innocencem II., prohlásil za neplatný výběr hrobu v lokalitě „méně religiozní“, než na jaké lze pohřbívat podle obecného práva. Byli jsme tedy nuceni přezkoumat podmínky platnosti výběru hrobu v závislosti nejen na osobě, ale i v závislosti na místě. Avšak teprve důraz, jaký Graciánův dekret kladl na povinnost manželů vybrat si společný hrob, nejlépe dosvědčuje vážnou a důkladnou pozornost, jakou tehdejší církev posledním věcem věnovala. Ani v době všeobecné příslušnosti k církvi nebyla pravidelná docházka na bohoslužby, církevní sňatky a další účast na náboženském dění obecným jevem. Ovšem základní svátostiny životního zlomu, totiž kanonická forma pohřbu a s jistými výhradami i svobodný výběr hrobu, byly středověkou římskokatolickou církví nekompromisně vyžadovanou obecnou normou.

Resumé

Tento článek je upravenou verzí jedné z kapitol disertační práce „Pohřeb a hřbitov v legislativě Kodexu kanonického práva“, obhájené v roce 2009 na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze pod vedením prof. JUDr. Antonína Ignáce Hrdiny, Dr.Sc. Pro vývoj sekulárního hřbitovního práva má Graciánův dekret zásadní význam, srovnatelný s významem archaického římského práva, obzvláště bereme-li v potaz západní Evropu.

Summary

The Lawful Selection of a Grave according to Gratianus's Decree

The article is adapted from a chapter of the dissertation “Funerals and Cemeteries in the Legislation of the Code of Canon Law,” written under the advisor Professor JUDr. Antonín Ignác Hrdina, Dr.Sc., and defended at the Catholic Theological School of Charles University in Prague in 2009. Gratianus's Decree has been of significant importance for the development of secular cemetery law, which is comparable to the importance of archaic Roman law on civil law, particularly in Western Europe.

Zusammenfassung

Eine rechtmäßige Auswahl der Grabstätte nach dem *Decretum Gratiani*

Der Artikel ist eine modifizierte Version der Kapitel aus der Dissertationsarbeit „Begräbnis und Begräbnisstätte in den Gesetzbüchern des Codex des Kanonischen Rechtes“, die unter der Leitung von Univ.-prof. JUDr. Antonín Ignác Hrdina, DrSc., im Jahre 2009 an der Katholischen theologischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag verteidigt wurde. *Decretum Gratiani* spielt eine entscheidende Rolle in der Entwicklung des säkularen Bestattungsrechts, die in Bezug auf das ganze Westeuropa mit dem Einfluss des archaischen Römischen Rechts vergleichbar ist.

Riassunto

La scelta legittima della sepoltura secondo il Decreto di Graziano

Quest'articolo è scelto dalla dissertazione “La sepoltura e il cimitero nella legislazione del Codice di Diritto Canonico”, difesa nel 2009 alla Facoltà di Teologia Cattolica della Università Carolina a Praga, sotto la supervisione del prof. JUDr. Antonín Ignác Hrdina, DrSc. Il Decreto di Graziano, ha un significato particolare, paragonabile al significato del diritto romano arcaico, per lo sviluppo del diritto cimiteriale secolare soprattutto nell'Europa occidentale.

O autorovi

ThLic. Tomáš Kotrlý, Th.D., nar. 1972, zaměstnanec Ministerstva pro místní rozvoj, je odpovědný za právní úpravu pohřbnictví v České republice. V letech 2004–2006 vytvořil přehled 5799 veřejných a neveřejných pohřebišť v ČR, který pod stejným názvem vydalo nakladatelství Vyšehrad. Ve svém výzkumu pohřebního a hřbitovního práva se snaží co nejvíce vytěžít z toho, že může být jako jeden z hrobníků, provozovatelů pohřebních a křemáčních služeb zúčastněným pozorovatelem (participant observer), což je pozice, kterou soudobý společenskovední výzkum – po opuštění pozitivistické iluze o „nezaujaté objektivitě“ – zvláště vítá.

ThLic. Tomáš Kotrlý, Th.D., born in 1972, is an official of the Ministry of Regional Development and is responsible for legislation on burials in the Czech Republic. In 2004 – 2006 he created a database of 5,799 public and non-public burial places in the Czech Republic, which was published by Vyšehrad publishing house. He bases

his research of burial and cemetery law primarily on his ability to act as a participant observer because he is a licensed undertaker and provider of funeral and cremation services. His research method is particularly valued by current social science research, which has departed from the illusionary vision that unbiased objectivity may be achieved.

ThLic. Tomáš Kotrlý, Th.D., geb. 1972, arbeitet im Ministerium für regionale Entwicklung und ist für Bestattungswesen verantwortlich. Er erarbeitete in den Jahren 2004–2006 ein Verzeichnis der 5799 öffentlichen und nicht öffentlichen Bestattungsstellen in der Tschechischen Republik, das unter dem gleichen Titel beim Verlag Vyšehrad erschien. Seine Forschung im Bereich des Bestattungs- und Bestattungsstellenrechts stützt sich auf eine aktive Teilnahme an den Bestattungsdienstleistungen (als mitwirkender Beobachter), die ihm eine in den zeitgenössischen Gesellschaftswissenschaften hochgeschätzte praktische Objektivität ermöglicht.

ThLic. Tomáš Kotrlý, Th.D. (1972), impiegato del Ministero per lo Sviluppo regionale, è responsabile per le norme di diritto cimiteriale nella Repubblica Ceca. Fra 2004–2006 fece l'elenco di 5799 cimiteri pubblici e non-pubblici nella Rep. Ceca, pubblicato con lo stesso titolo nella casa editrice Vyšehrad. Nella sua ricerca di diritto funerale e cimiteriale cerca di usufruire la sua esperienza in veste di seppellitore, gestore di servizi funerali e osservatore delle attività connesse, il che è una posizione – participant observer – che la ricerca odierna – dopo aver abbandonato l'illusione positivista di una “oggettività imparziale” – apprezza notevolmente.

Náboženská svoboda dětí a její zajištění v právním řádu České republiky

Jiří Rajmund Tretera

7. září 2010 se konal na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně 16. ročník konfesněprávní konference „Církev a stát“, pořádané každoročně od roku 1995 Katedrou ústavního práva a politologie této fakulty a brněnskou skupinou Společnosti pro církevní právo. Konference byla věnována tématu „Manželství, děti a rodinný život v nábožensky pluralitním státě“. Druhý blok, zasvěcený tématickému okruhu „Rodiče a děti“, byl uveden přednáškou pod shora uvedeným názvem. V následujících řádkách publikujeme na konferenci přednesený text, mírně rozšířený, upravený a doplněný o poznámkový aparát.

1. Úvod

Listina základních práv a svobod,¹ součást ústavního pořádku České republiky, ve svém čl. 15 odst. 1 stanoví, že svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je v tomto státě zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.

Říká-li se „každý“, pak jsou v tom zahrnuti jak dospělí, tak děti. A právě otázce právního zajištění svobody vyznání dětí je věnován tento příspěvek. Nejprve je třeba obrátit pozornost k řešení uvedené problematiky na území českých zemí z hlediska historické perspektivy a tedy právní tradice. Její význam při realizaci současné právní úpravy je jistě nepřehlédnutelná. Zamysleme se tedy

¹ Vyhlášena ústavním zákonem ČSFR č. 23/1991 Sb. z 9. 1. 1991, účinným 4. 2. 1991, a publikována jako jeho příloha. Podle Ústavy České republiky č. 1/1993 Sb. ze 16. 12. 1992, ustanovení jejího článku 3, je uvedena Listina základních práv a svobod od účinnosti této ústavy, tj. od 1. 1. 1993, součástí ústavního pořádku České republiky. Protože ústavní zákon č. 23/1991 Sb. má nadále pouze právní sílu běžného zákona (čl. 112 odst. 3 Ústavy), byla Listina základních práv a svobod na základě usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. 12. 1992 vyhlášena jako součást ústavního pořádku ČR pod č. 2/1993 Sb. (cf FLEGL, Vladimír, *Listina základních práv a svobod v aplikační praxi ČR*, Praha, 1997, s. 2.)

nejprve nad některými aspekty vývoje úpravy uvedené svobody v právním řádu za posledních 150 let. Pak svůj zřetel obrátíme k jejímu zajištění od roku 1989 až do současnosti.

K preliminárním otázkám patří ovšem definice, kdo je dítě. Mezinárodní Úmluva o právech dítěte z 20. listopadu 1989, účinná na území České republiky od 6. února 1991,² definuje jako dítě každou bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není dosaženo zletilosti dříve (čl. 1 Úmluvy). Z této definice vycházíme i nadále.

2. Příslušnost dětí k církvím a zajištění jejich svobody vyznání v českých zemích v letech 1868–1948

Zrovnoprávněním evangelíků augsburského vyznání a evangelíků helvetského vyznání s katolíky císařským patentem č. 41/1861 ř. z. byl v dědičných zemích domu rakouského vytvořen hlavní předpoklad k překonání do té doby panující nerovnoprávnosti vyznání ve státě, jen trochu zmírněné josefínskými tolerančními reformami z roku 1781 (ve prospěch evangelíků obojího vyznání i ve prospěch pravoslavných) a z roku 1782 (ve prospěch židů).

Po zdvojení monarchie následkem rakousko-uherského vyrovnání v průběhu roku 1867 byl pro území Předlitavska v prosinci 1867 vyhlášen Státní základní zákon č. 142/1867 ř. z., o všeobecných právech státních občanů pro království a země na říšské radě zastoupené, součást tzv. „prosincové ústavy“, platné na území českých zemí až do roku 1918. K jeho provedení byly vydány tři zákony z 25. května 1868 týkající se konfesněprávních záležitostí, a sice č. 47–49/1868 ř. z. Těmito zákonodárnymi změnami byl v Předlitavsku nastolen na místě konfesního státu katolického stát nekonfesní, tj. takový, který má být ve vztahu k náboženskému vyznání občanů neutrální.

Naší problematiky se týkal poslední ze tří uvedených květnových zákonů, který bývá označován za **první mezikonfesní zákon** platný na našem území. Byl to zákon č. 49/1868 ř. z. z 25. května 1868, „jímžto se pořádají poměry mezináboženské občanů státních“. Tímto zákonem se nejen uvolnil volný přechod občanů z jedné státem uznané konfese do jiné (který byl mezi některými konfesemi možný

² V ČSFR vyhlášena pod č. 104/1991 Sb.

i předtím).³ Uvedeným mezikonfesním zákonem bylo všem předlitavským občanům umožněno i vystoupit z dosavadního náboženského vyznání a nevstoupit do žádného nového, tedy zůstat bezkonfesním. Lze říci, že uvedeným zákonem byl v právním řádu českých zemí založen stav bez vyznání a současně postaven na roveň náboženskému vyznání.

Vystoupení z katolické nebo jakékoliv jiné státem uznané církve nebo náboženské společnosti se konalo prostřednictvím politického úřadu k tomu zmocněného. Stal se jím podle vzápětí vydaných právních předpisů⁴ okresní úřad, týmiž předpisy pověřený k vedení matrik osob bezkonfesních.

Také náboženské postavení dětí bylo uvedeným zákonem upraveno. Děti zrozené z „lože manželského“ následovaly ve svém vyznání rodiče, děti zrozené mimo manželství vyznání matčino. Pro děti z manželství nábožensky smíšeného stanovil zákon podpůrně zásadu, že synové následují vyznání otcovo, dcery vyznání matčino. Rodiče mohli však **smlouvou** stanovit, že tomu má být naopak, nebo že všechny děti mají následovat vyznání otcovo nebo všechny vyznání matčino. Tato smlouva mohla být uzavřena **před vstupem do manželství i po něm**, mohla být měněna a měla přednost před zákonem. Zákon výslovně stanovil, že **reverz**y, dané v záležitosti vyznání dětí jakékoliv církevní či jiné autoritě, jsou neúčinné.

Dětem bylo umožněno **po dovršení 14. roku** si náboženství podle svého přesvědčení **volně zvolit resp. změnit**, k čemuž mu podle zákona byla poskytována ochrana státního úřadu.

Uvedený první mezikonfesní zákon č. 68/1868 ř. z. byl novelizován zákonem č. 277/1920 Sb. z. a n. z 15. 4. 1920. V něm bylo na několika místech zdůrazněno, že vyznáním se rozumí i stav bez vyznání (ač to ovšem platilo i předtím). Navíc a nově bylo stanoveno, že rodiče jsou oprávněni do 14 dnů po narození každého dítěte „určiti mu náboženské vyznání nebo ponechat dítě bez vyznání náboženského“. Tedy bez ohledu na případnou již dříve uzavřenou smlouvu.

³ Počet uznaných konfesí, k nimž byl umožněn volný přechod, se záhy poté zvýšil na základě zákona č. 68/1874 ř. z., jenž se týče zákonného uznání společností náboženských, platného až do 1. 11. 1949. Na základě vlastní žádosti byly uznány podle tohoto zákona starokatolická církev (1877), ochranovská Jednota bratrská (1880) a větší počet dalších církví po roce 1918 (viz TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, ss. 33–38, a PŘIBYL, Stanislav, *Konfeseprávní studie*, Brno, 2007, ss. 34–35).

⁴ Zákon č. 51/1870 ř. z., o manželství osob, které nenáleží z žádné uznané církvi nebo náboženské společnosti, a prováděcí nařízení č. 128/1870 ř. z.

Zákon č. 69/1925 Sb. z. a n., o vzájemných poměrech náboženského vyznání, který byl **druhým mezikonfesionálním zákonem** platným na území českých zemí, ponechal v záležitostech vyznání dětí v podstatě dosavadní úpravu. Opětovně zdůraznil stav bez vyznání jako vyznání svého druhu a neúčinnost případných reverzů daných jakékoliv církevní nebo jiné autoritě. Za výraznou změnu lze považovat posun věku, od něhož je „oprávněn každý svobodně a samostatně rozhodovati o svém náboženském vyznání“, a to na **dovršený 16. rok věku**. Tento právní stav pak trval nepřetržitě až do 1. 11. 1949.⁵

3. Situace v době totality 1948–1989

V období vlády ideologického totalitního státu v mezidobí let 1948–1989 byly právní, mimoprávní i protiprávní mechanismy ve státě zaměřeny k dosažení postupné likvidace náboženství a církví, a zejména k školní i mimoškolní výchově mladé generace v duchu tzv. „vědeckého“, ve skutečnosti ateistického světového názoru, i k převychování příslušníků starších generací, kteří se zhruba od poloviny padesátých let při různých prověrkách na pracovišti měli doznávat, jak „se již vyrovnali s náboženskými předsudky“; očekávalo se od nich prohlášení, kterým se zříkají své dosavadní náboženské víry či svého náboženského vyznání.

Za zmínku stojí opatrný přístup diktatury v prvních letech její vlády k otázce výuky náboženství, která byla v mezidobí mezi vydáním zákona o jednotné škole⁶ z roku 1948 a uskutečněním další školské reformy⁷ z roku 1953 nadále povinným a klasifikovaným předmětem pro děti školou povinné a příslušející k některé ze státem uznaných církví. Příslušnost jednotlivých dětí k církvím vycházela ze státní evidence. Takže děti, které byly členy některé ze státem uznaných církví, měly povinnost se náboženské výchovy účastnit, leda by byly na žádost rodičů z náboženské výchovy pro určitý příslušný rok od výuky náboženství školským úřadem „osvobozeny“ (což se pak na vysvědčení zapisovalo místo známky, ob-

⁵ Tj. do data účinnosti zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, který ve svém § 14 stanovil, že „všechny předpisy, které upravují právní poměry církví a náboženských společností, se zrušují“, a který tedy touto neadresnou, „blanketní“ formou derogoval mimo jiné zřejmě také uvedený zákon č. 69/1925 Sb. z. a n.

⁶ Zák. č. 95/1948 Sb. z. a n.

⁷ Zák. č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů, který československé školství sovětizoval (zavedl osmiletky a jedenáctiletky). Podrobně viz HORÁK, Záboj, *Právní úprava výuky náboženství v českých zemích v letech 1948–1989*, in: *Revue církevního práva* 47–3/10, s. 208–209.

vykle i s uvedením čísla rozhodnutí školského úřadu o osvobození žáka od účasti na výuce náboženství). Děti, které byly bez vyznání, se výuky náboženství neúčastnily, ani nemohly být svými rodiči přihlášeny.

Evidence o příslušnosti zletilých i nezletilých obyvatel ke státům uznané církvi nebo ke stavu bez vyznání byla po školské reformě z roku 1953 zrušena. Důvodem byl přechod k jinému způsobu dohlížení na občany ve věcech náboženských. Členství v církvích nebylo již třeba ze žádného úředního důvodu po roce 1953 evidovat, ba dokonce z důvodů diktatury vlastních bylo vhodnější zrušit evidenci, aby nebylo známo, kolik členů ještě církvím zbylo. Evidence příslušnosti k církvím byla zrušena usnesením vlády ČSR z července 1954. Na dosud natištěných formulářích používaných v kádrových dotaznících, zejména při vstupu do zaměstnání či přihlášce na vysokou školu, sice byla rubrika „náboženství“ ponechána, ale zletilí ani nezletilí obyvatelé již neměli povinnost ji vyplňovat, mohli ji ponechat prázdnou.⁸

Stalinská éra, která se vyznačovala také u nás od roku 1948 tvrdými zásahy proti představitelům církví (zejména katolické a některých protestantských) a likvidací jejich intelektuálních elit z řad laiků, a která přeživala i po Stalinově smrti (1953) nejméně do roku 1956, byla vystřídána érou, která bývá považována za jistou drobnou „liberalizaci“ poměrů. Paradoxem doby však bylo, že po pádu stalinismu, a to právě v době éry Chruščovovy, byl protináboženský tlak uplatňovaný ve vztahu k dětem a jejich rodičům oproti době předchozí výrazně zvýšen. Do značné míry to bylo spojeno s halasným vyhlášením „vítězství“ socialismu, přijetím nové ústavy v roce 1960 a změně názvu státu na Československá socialistická republika.

„Specialitou“ v daném období bylo znění návrhu nového zákona o rodině připravovaného na jaře 1963, jenž obsahoval povinnost rodičů vychovávat děti v tzv. „vědeckém“ světovém názoru se sankční možností odnětí dětí, nebude-li uvedený příkaz v rodinné výchově uposlechnut. V tomto bodě měl být „předehánán“ i náš velký vzor, Sovětský svaz. Z iniciativy skupiny českobratrských evangelických farářů a laiků zvané Nová orientace byla tehdy proti uvedenému ustanovení návrhu

⁸ Autor těchto řádků vzpomíná, že na formuláři, který v roce 1957 (!) vyplňoval po svém přijetí ke studiu na Právnické fakultě Univerzity Karlovy na jejím děkanátu, byla rubrika „náboženství“ předtištěna. Vyplnil ji tehdy (s ním i někteří jiní studenti v místnosti přítomní). Nebyli nikým upozorněni, že vyplnění této rubriky je nepovinné.

nového zákona o rodině uspořádána mezi rodiči v několika převážně reformačních církvích mohutná podpisová akce, která nakonec odvrátila režimní zákonodárce (resp. o zákonodárství fakticky rozhodující funkcionáře komunistické strany) od jejich úmyslu. Zákon č. 94 /1963 Sb., o rodině, byl vydán bez uvedené klauzule.

4. Úprava po roce 1989

Od roku 1990 došlo v České a Slovenské Federativní Republice (ČSFR) k plné realizaci závazků z Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a z Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, jejichž signatářem bylo sice již bývalé socialistické Československo od roku 1976,⁹ ale v praxi k nim nepřihlíželo. K 2. únoru 1991 vešel v účinnost ústavní zákon č. 23/1991 Sb. z 9. ledna 1991, kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod,¹⁰ vycházející z výše uvedených mezinárodních závazků.

Československo poté přistoupilo k 6. únoru 1991 k Úmluvě o právech dítěte z 20. listopadu 1989,¹¹ a k 18. březnu 1992 k evropské Úmluvě o ochraně lidských práv a svobod ze 4. listopadu 1950,¹² později pak k jejím dodatkovým protokolům.

Specializovanou normou československého konfesního práva se stal zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, ze dne 4. července 1991, jehož účinnost nastala k 1. září 1991. Tento zákon stanovil pokud jde o svobodu vyznání dětí ve svém § 3: „O náboženské výchově dětí **do dovršení 15 let** jejich věku rozhodují jejich zákonní zástupci.“

5. Současná úprava

Svoboda vyznání jednotlivce v České republice je nadále zaručena

1. Listinou základních práv a svobod, čl. 15 a 16,
2. Mezinárodním paktem o občanských a politických právech, čl. 18,
3. Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech, čl. 13,
4. evropskou Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, čl. 9, a

⁹ Oba pakty byly vyhlášeny pod č. 120/1976 Sb.

¹⁰ Viz shora pozn. č. 1.

¹¹ Viz sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.

¹² Viz sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

5. od 7. 1. 2002 zákonem č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), který nahradil zákon č. 308/1991 Sb., zvláště pak ustanovením jeho § 2, odst. 1–5.

Pokud jde o děti, je jejich svoboda vyznání speciálně upravena

1. Úmluvou o právech dítěte, čl. 14,
2. zákonem o církvích č. 3/2002 Sb., zejména ustanovením jeho § 2 odst. 2,
3. Dodatkovým protokolem k evropské Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, a to ustanovením jeho čl. 2.

Úmluva o právech dítěte uvádí: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na svobodu myšlení, svědomí a náboženství“ (čl. 14, odst. 1). Dále pak uvádí, že uvedené státy „... uznávají práva a povinnosti rodičů, a v odpovídajících případech zákonných zástupců, usměřňovat dítě při výkonu jeho práva způsobem, který odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem“ (čl. 14, odst. 2).

Zákon o církvích ve svém § 2 odst. 2 na uvedená ustanovení Úmluvy o právech dítěte navazuje slovy: „Právo nezletilých dětí na svobodu náboženského vyznání nebo být bez vyznání je zaručeno. Zákonní zástupci nezletilých dětí mohou výkon tohoto práva usměřňovat způsobem odpovídajícím rozvíjejícím se schopnostem nezletilých dětí.“ V témže odstavci zákon výslovně odkazuje svou poznámkou číslo 1) na Úmluvu o právech dítěte.

V souvislosti s právem dětí na svobodu náboženského vyznání považujeme za velmi potřebné zdůraznit ustanovení evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, Dodatkového protokolu, čl. 2, který zní: „Nikommu nesmí být odepřeno právo na vzdělání. Při výkonu jakýchkoliv funkcí v oblasti výchovy a výuky, které stát vykonává, bude respektovat právo rodičů zajišťovat tuto výchovu a vzdělání ve shodě s jejich vlastním náboženským a filozofickým přesvědčením.“

Nepatrný důrazový rozdíl, kterým se mezinárodní smlouvy liší od českého vnitrostátního zákonodárství, tvoří výslovné zmiňování rodičů jako zákonných zástupců dětí, kdežto v českých právních dokumentech se hovoří jen o právních zástupcích. Za oprávněnou můžeme přijmout myšlenku, že menší zdůraznění rodičů souvisí s tradicí založenou komunistickým totalitním režimem, který se pokoušel co nejvíce omezovat vliv rodičů na výchovu jejich dětí, a naopak se pokoušel o co největší etatizaci této výchovy.

6. Úskalí současné úpravy

Úprava vztahu mezi státem a církvemi platná na území České republiky na základě Listiny základních práv a svobod od 2. února 1991 odstranila dávnou dichotomii úpravy vstupování do církví a vystupování nich. V záležitosti členství jsou církve a náboženské společnosti institucemi zcela autonomními a řídí se svými vnitřními předpisy, svým vlastním právním řádem.¹³ Členství ve většině církví začíná křtem, ať již v dospělosti, který je spojen se zcela svobodným rozhodnutím jednotlivce, nebo již v dětství, na základě vůle rodičů resp. zákonných zástupců. U dospívajících se tak děje i podle předpisů církví v souladu s jejich vlastním přesvědčením.

Zákon č. 3/2002 Sb. derogoval přecházející zákon o církvích č. 308/1991 Sb. s jeho ustanovením, obsahující klauzuli o svobodě 15 letých. To znamená, že věk, do něhož rodiče uplatňují svůj vliv na náboženské vyznání dítěte, se zvýšil na 18 let. V praxi půjde o to, jak vyložit ustanovení o tom, že rodiče usměřují náboženský život dítěte, který se týká i věku nad 15 let, až do nabytí zletilosti.

Resumé

Autor ve svém článku podává výklad právní úpravy týkající se náboženské svobody dětí na území České republiky v historickém kontextu od 60. let 19. století do současnosti. Vedle vnitrostátní právní úpravy se autor zabývá rovněž mezinárodněprávní ochranou náboženské svobody dětí. Důležitou součástí náboženské svobody je zejména možnost volby nebo změny náboženského přesvědčení. Autor v této souvislosti upozorňuje na problém výkladu současného zákona o církvích, který posunul oproti předchozí právní úpravě věkovou hranici pro uplatňování rodičovského vlivu na 18 let věku.

Summary

Religious Freedom of Children and Its Safeguards in the Legal System of the Czech Republic

The author of the article explains the legislation on religious freedom of children in the Czech Republic from the 1960s until today. In addition to the Czech legislative framework, the author also explores protections of children's freedom under international law. An important component of religious freedom is the ability to choose or change one's religious belief. The author points out certain interpretive problems in the current Czech law on

¹³ Cf. PŘIBYL, Stanislav, *Konfesionálněprávní studie...*, ss. 69–70.

churches from 2002, which increased the age at which parents cease to decide about children's religion to 18 years of age.

Zusammenfassung

Religionsfreiheit der Kinder und deren Gewährleistung in der Rechtsordnung der Tschechischen Republik

Der Autor interpretiert in diesem Artikel die Rechtsregelung der Religionsfreiheit der Kinder auf dem Gebiet der heutigen Tschechischen Republik seit 60-er Jahren des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart. Über die innerstaatliche Regelung hinaus wird auch der völkerrechtliche Schutz der Religionsfreiheit der Kinder geschildert. Ein wichtiges Element der Religionsfreiheit stellt die Wahl oder Änderung des Bekenntnisses dar. In diesem Zusammenhang wird eine problematische Bestimmung des Gesetzes über die Kirchen aus dem Jahr 2002 behandelt. Diese hat, der bisherigen Rechtslage gegenüber, die Grenze der Ausübung der elterlichen Autorität auf das Alter 18 Jahre des Kindes verschoben.

Riassunto

La libertà religiosa dei minorenni e le sue garanzie nel diritto della Rep. Ceca

L'autore nel suo articolo presenta un'interpretazione della regolamentazione normativa legale riguardante la libertà religiosa dei minorenni sul territorio nazionale della Rep. Ceca nel contesto storico dagli anni sessanta del '800 ad oggi. Oltre alle norme di diritto nazionale l'autore si occupa anche della protezione internazionale della libertà religiosa di minorenni. Una parte integrale ed importantissima della libertà religiosa è soprattutto la possibilità di scegliere o cambiare la sua fede religiosa. L'autore sottolinea il problema interpretativo della legge sulle chiese attualmente in vigore (dal 2002) che rispetto alla normativa precedente ha spostato il limite di età per l'emancipazione di ragazzi dall'influenza dei loro genitori nel effettuare il loro diritto suddetto a 18 anni.

O autorovi

Prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera, nar. 1940, vyučuje církevní právo, konfesní právo a právní dějiny na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Je předsedou Společnosti pro církevní právo a členem Evropského konsorcia pro výzkum vztahu církve a státu.

Prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera, born in 1940, teaches church law, state law on churches, and legal history at the Law School of Charles University in Prague. He is the chairman of the Church Law Society and a member of the European Consortium for Church and State Research.

Univ.-prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera, geb. 1940, lehrt Kirchenrecht, Staatskirchenrecht und Rechtsgeschichte an der Juristischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag. Er ist der Vorsitzende der Gesellschaft für Kirchenrecht und Mitglied des Europäischen Konsortiums für die Forschung der Beziehung zwischen Kirche und Staat.

Prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera, nato nel 1940 a Praga, insegna il diritto canonico, il diritto ecclesiastico dello Stato e la storia di diritto nella Facoltà di Giurisprudenza della Università Carolina a Praga. È presidente della Società per il diritto delle Chiese e membro del Consorzio europeo di ricerca sui rapporti fra Stato e confessioni.

Směrnice České biskupské konference O historicky inkorporovaných farnostech

*The Directive of the Czech Bishop's Conference
On Historically Incorporated Parishes*

*Richtlinie der Tschechischen Bischofskonferenz betreffend
die historisch inkorporierten Pfarreien*

*Direttiva della Conferenza Episcopale Ceca:
Sulle parrocchie storiche incorporate*

Problematikou farností, inkorporovaných řeholním institutům na základě privilegií udělených v minulosti Apoštolským stolcem, se česká odborná veřejnost zabývala po několik let, nejpozději od konference, která byla na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy uspořádána dne 16. 3. 2004 a jejíž výstupy byly publikovány v časopise Dialog Evropa XXI., ročník 2004. Následovalo otištění dokumentu s názvem Nota – poznámka Kongregace pro klérus ve věci tzv. inkorporovaných farností z 2. 2. 2005 v překladu Stanislava Přebyla v Revue církevního práva č. 32 – 3/05 a další konference uspořádaná shora uvedenou fakultou dne 26. 1. 2006, tentokrát ve spolupráci v naší Společnosti pro církevní právo. Výstupy z této konference – příspěvky Jiřího Rajmunda Tretery a Josefa Jančáře – jsme publikovali v naší revue č. 33 – 1/06. Nyní publikujeme směrnici České biskupské konference k uvedené problematice, vydané před dvěma roky.

Česká biskupská konference (dále jen „ČBK“) vydává následující směrnice ohledně svěřování historicky inkorporovaných farností řeholním institutům:

K prohloubení spolupráce mezi diecézními biskupy a řeholními instituty na poli pastorační činnosti, v oblasti uspořádání otázek historicky inkorporovaných farností, připravila smíšená komise ČBK a Konference vyšších řeholních představených (dále jen „KVŘP“) návrhy pro uzavírání úmluv o svěření (*commissione*) těchto farností.

V duchu dekretu II. vatikánského koncilu o pastýřské službě biskupů v církvi *Christus Dominus* (dále jen „ChD“), pokoncilních dokumentů motu proprio *Eccle-*

siae Sanctae (dále jen „ES“) Pavla VI. ze dne 6. 8. 1966, Směrnice pro vzájemné vztahy mezi biskupy a řeholními křesťany v církvi *Mutuae relationes* (dále jen „MR“) vydané Kongregací pro společnosti zasvěceného života a společenství apoštolského života a Kongregací pro biskupy dne 14. 5. 1978, a rovněž CIC 1983, kán. 515, 680–682, 678, který všechny předkodexové normy zohledňuje a kodifikuje, jakož i se zřetelem na dokumenty Papežské rady pro výklad legislativních textů *Responsa ad proposita dubia* z 25. 6. 1979 a dekretu *Resultando quae* z 8. 2. 2000, vydáváme tyto Směrnice:

- 1) K nalezení správného řešení problému historicky inkorporovaných farností je nutná „změna mentality“ ve smyslu pokoncilního chápání farnosti a správného pojetí koncepce právního postavení těchto historicky inkorporovaných farností v dnešním kanonickém právu.

Základním východiskem je kánon 515 CIC 1983, který stanoví, že:

- 1: „*Farnost je určité, natrvalo zřízené společenství křesťanů v místní církvi, svěřené pod vedením diecézního biskupa do pastorační péče farářů, jako jejímu vlastnímu pastýři.*
- 2: *Jedině diecéznímu biskupovi přísluší zřizovat, rušit nebo měnit farnosti ...*
- 3: *Zákonně zřízená farnost je samým právem právníckou osobou“;*

a zvláště pak kán. 520, § 1 CIC 1983, který ruší ustanovení kán. 452, § 2 CIC 1917 a stanoví, že „*právnícká osoba nemůže být farářem*“.

Podle nové legislativy tedy všechny farnosti patří pod jurisdikci diecézního biskupa (kán. 681). Řídí se proto obecným a partikulárním právem i pastoračním plánem diecéze. Farnost se už nechápe především jako beneficium určené k materiálnímu zabezpečení jeho držitele (ať už osoby fyzické či morální), jemuž byla svěřena *animarum cura* (srov. CIC 1917, kán. 1425, 452, 216), ale jako *společenství křesťanů v místní církvi, svěřené pod vedení diecézního biskupa do pastorační péče farářů, jako jejímu vlastnímu pastýři* (srov. CIC 1983, kán. 515 a 520).

- 2) ČBK i zástupci řádů si uvědomují historický právní vývoj historicky inkorporovaných farností a chtějí do budoucna řešit jejich správu s pastýřskou obezřetností. Vědomi si péče minulých časů, chtějí dosáhnout stavu, který bude ku prospěchu věřících, tak, jak to má na mysli II. vatikánský koncil.

- 3) CIC 1983 kodifikuje ES, mluví o „svěření“ čili „*commissione*“. Zůstává tedy možnost svěření farnosti biskupem řeholnímu institutu (kán. 520, § 1), a to na základě „zvláštní písemné úmluvy“. Protože řeholní institut jako právnická osoba nemůže být ve smyslu kán. 520, § 1 farářem, prezentuje vyšší řeholní představený biskupovi diecéze ve smyslu kán. 682 vhodného řeholníka, kterého biskup přijme a ustanoví podle zvyklostí diecéze správcem farnosti. Dle MR nejde přitom o řešení nedostatku diecézních kněží, ale o obohacení života diecéze charismaty toho kterého řeholního institutu.
- 4) V současném právním řádu se tedy otázka historicky inkorporovaných farností řeší svěřením těchto farností řeholním institutům úmluvou. Diecézní biskup respektuje získané právo (*ius quesitum*) institutu spravovat bývalou historicky inkorporovanou farnost, stejně jako historické vztahy institutu k farnosti, které inkorporací po staletí vznikly, ale je jeho povinností se starat i o tyto farnosti, které se pokoncilní právní úpravou staly diecézními. Proto je nutné, aby o každé takové farnosti byla učiněna mezi biskupem a řeholním představeným písemná úmluva o svěření farnosti.
- 5) Úmluva o svěření historicky inkorporovaných farností musí nutně obsahovat práva a povinnosti biskupa k této farnosti, ale i práva a povinnosti ustanoveného kněze a jeho vyššího představeného. Biskup jmenuje faráře takto svěřené farnosti na návrh nebo alespoň se souhlasem vyššího řeholního představeného (srov. kán. 682, § 1). Biskup má právo kněze odvolat po vyrozumění řeholního představeného (srov. kán. 682, § 2) a požadovat po představeném prezentaci jiného. Stejně právo odvolání faráře má i řeholní představený, po vyrozumění biskupa (tamtéž). Biskup má povinnost se postarat o živobytí pro kněze a o jeho sociální zabezpečení a v rámci kodexových ustanovení o povinnostech faráře respektovat skutečnost, že „při vykonávání vnějšího apoštolátu řeholníci podléhají také vlastním řeholním představeným a jsou povinni věrně dodržovat kázeň institutu“, což biskup neopomene také důrazně vyžadovat (srov. kán. 681, § 2). Biskup má právo a povinnost vizitovat farnosti svěřené řeholníkům osobně nebo prostřednictvím jím delegovaných osob (srov. kán. 395–398, 683). Ustanovený kněz řeholního institutu má všechna práva a povinnosti faráře tak, jak je ustanovuje CIC (srov. kán. 519, 528–535). Je podřízen diecéznímu biskupovi ve věcech pastoračních i ekonomických, týkajících se svěřené far-

nosti. Řeholní představený je povinen prezentovat dohodnutý počet vhodných kněží (srov. kán. 682, § 1). Majetek a hospodaření farností podléhá doзору a kontrole diecézního biskupa. Pokud farnost užívá majetek řeholního institutu, musí řeholní institut své vlastnictví doložit před uzavřením smlouvy. Užívání takového majetku farností a jeho správa se řeší v úmluvě.

- 6) Řeholní instituty předloží diecéznímu biskupovi seznam historicky inkorporovaných farností, které i nadále chtějí ve smyslu všech církevních dokumentů považovat za svěcené a v nichž chtějí trvale prezentovat na místo jejich farářů členy svých institutů. Farnosti, které nebudou v tomto seznamu, budou nadále považovány za farnosti ryze diecézní. To vše do konce roku 2010.
- 7) Řeholní institut uzavře s diecézním biskupem úmluvu o každé farnosti zvlášť. Pokud by již nějaká taková úmluva byla uzavřena, předloží se nově k projednání nejpozději do konce roku 2012.
- 8) Případné spory z této dohody budou řešeny řízením ve smyslu kán. 1713 komisí ustanovenou ČBK pro vztahy ČBK a KVŘP.

Tyto směrnice byly schváleny 77. plenárním zasedáním ČBK dne 4. 7. 2009 a nabývají účinnosti dnem zveřejnění v Aktech ČBK.

Na Velehradě 4. července 2009

Mons. Jan GRAUBNER v. r.
předseda České biskupské konference

Carlos José Errázuriz M.: Justice in the Church A Fundamental Theory of Canon Law

Trans. by Jean Gray & Michael Dunnigan,
Wilson & Lafleur, Montreal, 2009, 354 s., ISBN 978-2-89127-918-5.

Carlos José Errázuriz M. je řádným profesorem na fakultě kanonického práva papežské univerzity Svatého Kříže v Římě a bývalým děkanem této fakulty. Doktorát z práva a z kanonického práva získal na univerzitě v Navaře ve Španělsku. Autor působí též jako poradce Kongregace pro nauku víry, Kongregace pro bohoslužbu a svátosti a Papežské rady pro legislativní texty. Byť autor uvádí, že publikace je určena především studentům za účelem výuky, významně přesahuje tento rámec svým rozsáhlým zaměřením na filozofii a teorii kanonického práva.

Autor klade na prvním místě důraz na zásadní neoddělitelnost práva a spravedlnosti; kanonickému právu je možné porozumět a správně je aplikovat jen tehdy, pokud bude nahlíženo pod zorným úhlem toho, co je spravedlivé.

Knihy je rozdělena do dvou základních částí rozdělených dále na jednotlivé kapitoly.

První část se zabývá vztahem mezi právem a církví, přičemž v první kapitole autor přibližuje předkoncilní teorie odmítající existenci práva v církvi a příslušné odpovědi církve. Druhá kapitola je zaměřena na situaci po II. vatikánském koncilu a vymezuje tři hlavní teoretické přístupy ke kanonickému právu, a to teologický, pastorační a právní.

Teologická koncepce, mezi jejíž nejvýznamnější reprezentanty patří *K. Mörsdorf* a *E. Corecco*, považuje kanonické právo za teologickou disciplínu s právní metodou. Tento směr je veden touhou vymanit se ze sekularismu a právního pozitivismu, jeho nedostatkem je malá pozornost věnovaná existenci právní dimenze v církvi. Odmítnutí filozofického základu práva vede k opomíjení vztahu mezi přirozeným právem a Zjevením.

Pastorační koncepce reprezentovaná *P. Huizingem* a *L. Örsym* odmítá formalismus, klade důraz na komunitní život, právo má sloužit věřícím. Sklouzává však

k přílišnému pragmatismu a ve svých důsledcích může znamenat stejné přístupy jako u dřívějšího legalistického chápání kanonického práva.

Představitelé právní koncepce *P. Lombardía* a *J. Hervada* trvají na tom, že kanonické právo je skutečným právem, aniž by redukovali kanonickou vědu na nástroj sloužící hierarchii a pečlivě rozlišují mezi oficiální disciplínou magisteria a legitimní pluralitou názorů.

Druhá část studie je zaměřena na fundamentální teorii práva. V první kapitole této části autor vysvětluje předmět práva a ptá se, co se rozumí pod pojmem spravedlivý. Autor klade důraz na poznání právní dimenze v církvi, pro jejíž pochopení je nezbytné spojení rozumu a filozofie, stejným způsobem jako je rozum nezbytný pro víru a filozofie pro teologii. Tato právní dimenze nemůže být chápána jen jako určitá technika nebo systém organizačního uspořádání církve, ale jako realita, která předchází normativní systém. Pro správné pochopení předmětu kanonického práva je nezbytné určit, které aspekty mystéria církve korespondují s kanonickým právem. V této souvislosti upozorňuje autor na rizika jednostranných přístupů, ať už ze strany právního pozitivismu redukujícího právo na technický nástroj, nebo ze strany teologického přístupu, který může znamenat takového vyprázdnění právního obsahu, že nakonec též skončí v čistém normativismu.

Viditelná podoba církve nemůže být redukována pouze na právní dimenzi, stejně jako nemůže být právní realita církve zkoumána izolovaně bez přihlídnutí k ostatním aspektům. Autor proto zkoumá vztah spravedlivého upřádání v církvi z pohledu společenství Božího lidu a z pohledu svátostné dimenze církve. Dochází k závěru, že rozměr lásky zaujímá v církvi zásadní význam; právní dimenze by neměla žádný význam, pokud by byl přehlížen vztah k Bohu a jeho lásce. Proto také každý poukaz na donucovací povahu práva musí být doprovázen smyslem pro lásku k bližnímu.

Poslední dvě kapitoly jsou věnovány pohledu na statickou a dynamickou stránku spravedlivého rozměru církve. Porozumění tomu, co je spravedlivé, není možné dosáhnout, pokud bude zredukováno jen na formální nebo funkční stránku bez přihlídnutí k tomu, co vytváří podstatu. V kapitole zaměřené na statickou stránku se autor věnuje předmětu kanonickoprávních vztahů. Pozornost obrací nejprve k jednotlivci, potom k hierarchii a dále se soustředí na interpersonální vztahy v církvi. Autor zdůrazňuje, že každá lidská osoba je subjektem práva v církvi, nikoliv tedy jen pokřtění s tím, že nepokřtění mají právo na křest (a případně ně-

která jednotlivá práva). Všechny osoby mají právo obdržet dobra svátostí a tedy na prvním místě, aby jim bylo zprostředkováno Boží slovo. Misie tudíž nejsou jen úkolem lásky k bližnímu, ale i povinností vyplývající z práva. Autor doplňuje, že je velkým aktem nespravedlnosti, pokud nepokřtění obdrží zdeformovaný obraz víry, který jim zabraňuje, aby ji přijali. Ve vztahu mezi věřícími a hierarchií autor zdůrazňuje, že je zavádějící, pokud je tento vztah redukován pouze na vztah nadřazenosti a podřízenosti, protože poslušnost vůči hierarchii je neoddělitelně spojena od vztahu rovnosti všech křesťanů na základě křtu.

Závěr kapitoly je věnován právním aspektům jednotlivým dober v církvi, a to slova Božího, svátostí, svobody v církvi, hierarchického uspořádání, charismatům. Přírozenoprávní dobra, mezi kterými autor vyjmenovává hlavně život, svobodu, dobrou pověst a soukromí, musí být v církvi pozdvižena do nadpřírozené roviny. Šíření poselství spásy se nikdy nesmí konat v protikladu k těmto přírozeným právům, ve svém důsledku by totiž bylo nekřesťanské.

V poslední kapitole věnované dynamické vizi spravedlivého uspořádání církve se autor zaměřuje na vztah mezi spravedlivým uspořádáním a kanonickoprávním systémem.

Za prioritu považuje autor provázání systému práva s realitou církve, jinak se stane autonomním světem izolovaným od života. Varuje před používáním právních technik, které by se přestaly ptát po podstatě, ztratily by ze zřetele tázání po tom, co je spravedlivé. Pojmy jako právo, povinnost, autorita, svoboda, vina, přečin, sankce by ztratily pravý význam, jakým jim náleží v církvi.

Na druhé straně autor stejně tak varuje před idealistickým pojetím kanonického práva, které končí v beztvaré abstrakci nekorespondující se skutečností viditelné stránky církve. Autor se zaměřuje na realitu v církvi a rozlišuje tři její aspekty: existující právní systém a porozumění pro vztah božského a přirozeného práva, zvláště pak obtíže při aplikaci obecných norem na jednotlivé případy. Dalším aspektem je pak zajištění způsobu, jak je dosaženo spravedlivého uspořádání v jednotlivých oblastech práva. Posledním aspektem je pak poznání, tedy víra a rozum jako součást kanonickoprávních znalostí. Tyto znalosti jsou součástí teologických znalostí, a proto nemá žádný význam klást do opozice teologii a právo. Na druhé straně však bez znalosti právní filozofie nelze pochopit podstatu toho, co je právo.

Autor považuje za hlavní cíl publikace ukázat, že je důležité ptát se po tom, co je spravedlivé, jak musí být tato otázka předmětem právní filozofie a jak se musí

stát součástí kanonickoprávních znalostí. Kromě tohoto tázání po spravedlnosti, které patří k podstatě práva, považuji za hlavní přínos publikace důraz na znalosti právní filozofie. Osu celé publikace tvoří výrazná snaha autora o oproštění se od všech deformovaných pohledů na právo, vyplývajících jak z čistého pozitivismu, tak z neprávnických přístupů ke kanonickému právu.

Marie Kolářová

46. ročník konference Essener Gespräche zum Thema Staat und Kirche

Ve dnech 27. 3.–29. 3. 2011 se konala konfesněprávní konference Essenské rozhovory o státu a církvi, pořádaná každoročně vždy v březnu v budově Katolické akademie Wolfsburg v Mülheimu nad Ruhrem.

Tématem tohoto ročníku byla oblast pracovního práva uplatňovaného v německém právním řádu uvnitř církví s veřejnoprávním postavením. Jde o zvláštní, třetí typ pracovněprávních předpisů, které tvoří tyto církve samy, mimo obecnou úpravu pracovního práva a kolektivního pracovního práva.

V pondělí 28. 3. dopoledne přednášel Dr. Franz-Josef Overbeck, biskup katolické diecéze essenské, o pohledu katolické církve ve Spolkové republice Německo na služební poměr, který uzavírají katolické instituce se svými pracovníky, zejména v oblasti zdravotnické (nemocnice), sociální (domovy seniorů) a školské (školy mateřské, základní a střední), a na celkové profilování těchto institucí.

V pondělí 28. 3. odpoledne vystoupil prof. Dr.iur. Jakob Joussen z právnické fakulty univerzity v Bochumu, který se věnoval církevnímu kolektivnímu pracovnímu právu. V bohaté diskusi vystoupili předními odborníci v daném oboru z řad profesorů právnických fakult i církevních grémií katolických a evangelických, včetně zástupců církevních zaměstnanců.

V úterý 29. 3. přednášel prof. Dr.iur. Gregor Thüsing, LL.M., z právnické fakulty univerzity v Bonnu, který se ve své přednášce věnoval zvláštní povinnosti loajality, kterou mají církevní zaměstnanci ke svému zaměstnavateli.

Konferenční jednání řídil tradičně prof. Dr.iur. Christian Starck z Göttingenu, předseda tamější akademie věd.

Tématika, v současné době živá, na konferenci přivedla mnoho nových odborníků včetně pracovníků církevních ústředí u úřadů Evropské unie. Přítomno bylo 125 účastníků, specialistů na konfesní právo ze všech částí Německa, Rakouska a Nizozemí. Českou vědu zastoupil JUDr. Záboj Horák, Ph.D. Hlavním organizátorem konference byl Dr. Burkhard Kämper z Essenu. Přítomen byl rovněž zakladatel essenských rozhovorů Prof. Dr.iur. Heiner Marré z Bochumu, čestný člen naší Společnosti pro církevní právo.

Autor těchto řádků pokračoval v rozhovorech s některými zahraničními odborníky na různá témata společného zájmu, které započal již v předcházejících letech: s prof. Dr. Felixem Hammerem, vyučujícím konfesního práva na universitě v Tübingenu, na téma financování církvi v SRN a v naší zemi, nebo s prof. Dr. Wilhelmem Reesem z univerzity v Innsbrucku, s ním pak konkrétně o projektu nové, již druhé publikace o aktuálních problémech konfesního práva v Evropě, který se toho času na innsbrucké univerzitě připravuje.

Záboj Horák

Ze Společnosti pro církevní právo

*Aus der Gesellschaft für Kirchenrecht
Dalla Società per il diritto delle Chiese*

17. ročník konference Stát a církev v Brně připraven

Na den 6. září 2011 připravuje katedra ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a brněnská skupina Společnosti pro církevní právo pod vedením JUDr. Kateřiny Šimáčkové, Ph.D., a Mgr. Petra Jägera pravidelnou konfesněprávní konferenci, tentokrát na téma Právní aspekty financování církví. Aktuální informace o konferenci lze nalézt na internetové adrese <http://www.svobodavyznani.cz/>.

Gratulujeme členům Společnosti pro církevní právo

Dne 20. března 2011 oslavil své sedmdesáté narozeniny přední český kanonista ThDr. Jiří Svoboda, IC.D., který po dvě desetiletí stál v čele církevního soudu v Praze. V současné době je děkanem Metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze a zástupcem soudního vikáře Metropolitního církevního soudu v Praze. Patří k zakládajícím členům Společnosti pro církevní právo. Je autorem článků s právněhistorickou a kanonickoprávní tematikou v Revue církevního práva.

Ad multos annos!

Dne 28. dubna 2011 byl udělen řediteli odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra ČR a bývalému řediteli Státního ústředního archivu v Praze, PhDr. Václavu Babičkovi, magistru Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, Rakouský čestný kříž za vědu a umění I. třídy. Vyznamenání mu předal velvyslanec Rakouské republiky J. E. pan Ferdinand Trauttmansdorff.

From the Church Law Society

The 17th Annual Conference on State and Church in Brno Is Being Prepared

The annual Conference on State and Church is being prepared by the Department of Constitutional Law and Political Science of the Law School of Masaryk University in Brno and the Brno chapter of the Church Law Review under the leadership of JUDr. Kateřina Šimáčková, Ph.D., and Mgr. Petr Jäger. The Conference will take place on 6 September 2011 and the theme will be The Legal Aspects of Church Financing. Updated information about the Conference is available at <http://www.svobodavyznani.cz/>.

Congratulations to the Members of the Church Law Society

ThDr. Jiří Svoboda, IC.D., a leading Czech expert on canon law, who was the head of the Church Court in Prague for two decades, celebrated his 70th birthday on 20 March 2011. Currently he is Dean of the Metropolitan Capitula of St. Vitus and the vice-official of the Metropolitan Church Court in Prague. He is a founding member of the Church Law Review and authored articles on legal history and canon law that were published in the Church Law Review.

Ad multos annos!

PhDr. Václav Babička, the director of the department of archival administration of the Ministry of the Interior of the Czech Republic, and the former director of the State Central Archive in Prague, received the Austrian Honorary Cross for Science and the Arts, First Class, on 28 April 2011. He received the award from the Ambassador of the Austrian Republic, H. E. Mr. Ferdinand Trauttmansdorff.

Krátké zprávy

Kurze Nachrichten *Notizie brevi*

Mons. Jan Vokál novým biskupem královéhradeckým

Dne 3. března 2011 byl papežem Benediktem XVI. jmenován za nového diecézního biskupa královéhradeckého Mons. JUDr. Ing. Jan Vokál, JUD., rodák z Hlinska v Čechách (1958), čestný kanovník Katedrální kapituly Svatého Ducha v Hradci Králové (od r. 2005).

Mons. Jan Vokál, doktor obojího práva Lateránské univerzity v Římě (JUD., 2008), úspěšně absolvoval rigorózní řízení v oboru právo a právní věda na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (JUDr., 2009).

Konsekrován byl v Římě dne 7. května 2011 a kanonicky se svého úřadu ujal 14. května 2011 v katedrále Svatého Ducha v Hradci Králové. Gratulujeme.

46. konference Essener Gespräche zum Thema Staat und Kirche

Ve dnech 27.–29. března 2011 proběhla konfesněprávní konference, organizovaná essenským biskupstvím pravidelně vždy v březnu v Mülheimu nad Ruhrem. Tentokrát se jí zúčastnilo 125 odborníků z celého Německa, Rakouska, Nizozemí a České republiky. Letošním tématem byla oblast pracovního práva uplatňovaná v německém právním řádu uvnitř církve s veřejnoprávním postavením. Podrobnější zpráva JUDr. Záboje Horáka, Ph.D., je zveřejněna v tomto čísle Revue církevního práva.

Vyučování náboženství v Rusku

Internetové stránky <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=14338> podaly dne 29. března 2011 tuto zprávu:

Moskva. Náboženství bude předmětem vyučováním na ruských školách od roku 2012. Skončilo čtyřměsíční období, kdy bylo na některých ruských školách náboženství vyučováno na zkoušku a od roku 2012 bude vyučováno po celý rok na

školách na celém území Ruska. Oznámilo to ruské ministerstvo školství na tiskové konferenci spolu se zástupci čtyř hlavních náboženství, která byla do pilotního projektu zapojena. Náboženství se do školních osnov v Rusku vrací poprvé po pádu Sovětského svazu. Studenti základních a středních škol si budou moci vybrat zda budou navštěvovat buď kurz pravoslavného křesťanství, islámu, židovství či buddhismu nebo jeden z obecných kurzů „základy náboženské kultury“ nebo „základy veřejné etiky“. „Ještě je třeba vyřešit problémy spojené z textovými podklady, které vznikly ve spěchu, a s hlubší formací učitelů,“ uvedla Elena Romanova z ruského ministerstva školství.

„Nevyvolalo to žádný náboženský konflikt, naopak, zaznamenali jsme změnu morálky u dětí, které kurz náboženství navštěvovaly,“ komentuje iniciativu ministerstva školství Vsevolod Chaplin z oddělení pro vnější vztahy Moskevského patriarchátu. Výhrady k ní naopak mají zástupci náboženských menšin v zemi, kteří v ní vidí snahu Kremlu potvrdit pravoslaví jako nosný prvek národní identity.

Brief News

The New Bishop of Hradec Králové: Mons. Jan Vokál

On 3 March 2011 Pope Benedict XVI appointed Mons. JUDr. Ing. Jan Vokál, J.U.D., as the new Bishop of Hradec Králové. Mons. Vokál was born in 1958 in Hlinsko in Bohemia and since 2005 has been the honorary canon of the Cathedral Capitula of the Holy Spirit in Hradec Králové.

Mons. Vokál, a doctor of both laws of the Pontifical Lateran University in Rome (J.U.D., 2008), received a doctoral degree in the field of law and legal science from the Law School of Charles University in Prague (JUDr., 2009). He was consecrated in Rome on 7 May 2011 and assumed his functions on 14 May 2011 in the Cathedral of the Holy Spirit in Hradec Králové. We congratulate him.

The 46th Conference Essener Gespräche zum Thema Staat und Kirche

The Conference on State and Church, organized by the Essen Diocese every year in Mülheim an der Ruhr, took place this year on 27 – 29 March 2011. The conference was attended by 125 experts from Germany, Austria, the Netherlands and the Czech Republic. The theme of the conference was the area of employment law that applies in Germany to churches with public law status. A detailed report by JUDr. Zábaj Horák, Ph.D., is published in this issue of the Church Law Review.

Teaching Religion in Russia

The internet page <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=14338> announced the following news on 29 March 2011:

Moscow Religion will be a subject taught in Russian schools starting in 2012. In the past four months a pilot project was completed during which religion was taught in selected Russian schools, and starting in 2012 religion will be taught as a year-long subject in schools throughout Russia. The announcement was made by the Russian Ministry of Education at a press conference in the presence of representatives of the four major religions who participated in the project. Religion returns to the school curriculum for the first time since the fall of the Soviet Union.

Students at elementary schools and high schools will be able to choose whether they will attend courses on orthodox Christianity, Islam, Judaism or Buddhism, or one of the general courses “Basics of Religious Culture” or “Basics of Public Ethics.” “It is still necessary to solve problems with texts, which were created very rapidly, and also with the training of teachers,” said Elena Romanova, who is from the Russian Ministry of Education.

„It did not create any religious conflict – not at all; we noticed a change in the behavior of children who attended religious courses,“ commented Vsevolod Chaplin, of the department for external relations of the Moscow Patriarchate. Representatives of religious minorities in the country have reservations against the initiative, which they view as an attempt by the Kremlin to solidify orthodox Christianity as the building block of the Russian national identity.

Naše akvizice

Our Acquisitions – Unsere Akquisitionen – Le nostre acquisizioni

ANTALÍK, Dalibor, STARÝ, Jiří, VÍTEK, Tomáš, *Zákon a právo v archaických kulturách*, Herrmann a synové, Praha, 2010, 352 s., ISBN 978-80-87054-24-6.

BASDEVANT-GAUDEMET, Brigitte, JANKOWIAK, François (eds.), *Le droit ecclésiastique en Europe et à ses marges (XVIII – XX siècles)*, Peeters, Leuven, 2009, 345 s., ISBN 978-90-429-2142-9.

DOLEŽAL, Miloš, *Chtěl jsem být blanickým rytířem. Rozhovory s účastníky protinacistického a protikomunistického odboje*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2010, 262 s., ISBN 978-80-7325-237-3.

DOE, Norman, SANDBERG, Russell (eds.), *Law and Religion: New Horizons*, Peeters, Leuven, 2010, 332 s., ISBN 978-90-429-2159-7.

EMILIANIDES, Achilles (ed.), *Religious Freedom in the European Union*, Peeters, Leuven, 2011, 418 s., ISBN 978-90-429-2243-3,

z obsahu:

TRETERA, Jiří Rajmund, HORÁK, Záboj, *The Application of the Freedom of Religion Principles of the European Convention on Human Rights in the Czech Republic*.

HRDLIČKA, Jaroslav, *Život a dílo Prof. Františka Kováře. Příběh patriarchy a učence*. Vydalo nakladatelství Marek, Brno, 2007, 528 s., ISBN 978-80-87127-05-6.

HRDLIČKA, Jaroslav, *Patriarcha Dr. Miroslav Novák. Život mezi svastikou a rudou hvězdou*, Vydalo nakladatelství Marek, Brno, 2010, 296 s., ISBN 978-80-87127-28-5.

KRÁL, Václav, *Ze života advokáta*, Vydala tiskárna Hugo, s.r.o., Praha, 2010, 135 s., ISBN 978-80-7272-238-9.

PUMR, Pavel, *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách na příkladu třeboňského panství na přelomu 17. a 18. století*, Masarykova univerzita, Brno, 2010, 413 s., ISBN 978-80-86488-73-8.

ZAVACKÁ, Katarína, *Zásahy štátu do slobody vyznania na Slovensku po 14. marci 1939*. Historické štúdie k životnému jubileu Herty Tkadlečkovej. Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2011.

Časopisy – Reviews

Dialog Evropa XXI, č. 3–4, 20. ročník, Revue pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře, Moravsko-slezská křesťanská akademie, Brno, 2010, 136 s., ISSN 1210-8332,

z obsahu:

KONÍČEK, Jiří, *Destruktivní vliv komunistických zákonů 217 a 218*.

KALNÝ, Mojmír, *Existuje schůdné řešení vztahu státu a církve?*

SPRATEK, Daniel, *Právní postavení konfesních pohřebišť po únoru 1948*.

KOLÁŘOVÁ, Marie, *Pochybnosti o právní subjektivitě tzv. historických právnických osob*.

ŠIMŮNEK, Petr, *Udělování titulu licenciát teologie v ČR*.

Essener Gespräche, č. 45, *Das Verhältnis von Staat und Kirche in der Orthodoxie*, Aschendorff Verlag, Münster, 2011, 276 s., ISSN 0720-891X.

Historia et theoria iuris, č. 4/2010, Právnická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava, 2010, 144 s., ISSN 1338-0133.

Právník, Teoretický časopis pro otázky státu a práva, ročník 150, Ústav státu a práva AV ČR, Praha, 2011, ISSN 0231-6625, č. 3/2011,

z obsahu:

PŘIBYL, Stanislav, *Uznávání církví a náboženských společností státem – porovnání právního stavu v České a Slovenské republice*.

Studia theologica 13, č. 1 (43), 2011, Teologický časopis, Univerzita Palackého, Olomouc, 2011, ISSN 1212-8570,

z obsahu:

KOTRLÝ, Tomáš, *Právně-pastorační aspekty pohřbívání*.

**Odborná literatura a články mimo akvizice
Společnosti pro církevní právo**

HILL, Mark, *Ecclesiastical Law*, 3rd Edition, Oxford University Press, New York, 2007, 730 s., ISBN 978-0-19-921712-0.

KOLÁŘOVÁ, Marie, *Podmínky vyloučení svátostné důstojnosti manželství*. In *Studia Theologica*, č. 42 – 4/2010, ISSN 1212-8570.

MARTÍNEZ-TORRÓN, Javier, DURHAM, Cole W. (eds.), *Religion and the Secular State/La religion et l'État laïque*, Interim National Reports, The XVIIIth International Congress of Comparative Law/Le XVIIIe Congrès international de droit comparé, Washington, D.C., July 2010, The International Center for Law and Religion Studies, Brigham Young University, Provo, Utah, 827 s., ISBN 978-1-56592-479-6.

Z obsahu

HORÁK, Záboj, *Religion and the Secular State in the Czech Republic*, s. 251–260.

MESSNER, Francis, *Dictionnaire du Droit des Religions*, CNRS Editions, Paris, 2011, 789 s., ISBN 978-2-271-07112-5.

Z obsahu

HORÁK, Záboj, *République tchèque*, ss. 620–625.

Jak opravit některá nesprávná rčení a obraty

nesprávně	správně
církevní zákon (státní)	zákon o církvích
církevní politika (politického subjektu)	politika ve vztahu k církvím
nárůst (objemu nebo počtu)	vzrůst
narůstat (o objemu nebo o počtu)	vzrůstat
ten samý	tentýž (týž)
to je o něčem jiném	to s tím nesouvisí
to je (něčí) parketa	v tom je odborníkem
protěžovat někoho	protežovat někoho
superintendant	superintendent
přestárlý (o člověku)	člověk vyššího věku, senior
náboženské vyžití	náboženský život
na škole	ve škole
knězi, knězové, gen. knězů, lok. o knězech	kněží, gen. kněží, lok. o kněžích
jeptiška	řeholnice, mniška
kutna	hábit

Jak vyměnit některá nepřesná rčení a obraty za přesnější

nepřesně	přesněji
normativa	předpisy
svoji	svou
zvykové právo	obyčejové právo
přijmout zákon	schválit zákon
páter	pater, otec
sutana	duchovenské roucho, klerika
praktikovat náboženství	účastnit se náboženského života
věřící	člen náboženského společenství
Vatikán (ústředí katolické církve)	Apoštolský stolec, Svatý stolec
Vatikán (stát)	Stát Vatikánské Město
luteránský	luterský
církevní řády	řeholní řády
být v obraze	vyznat se v něčem

REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA, ročník XVII., č. 49 – 2/2011.

Recenzovaný odborný časopis.

Nositel prestižní ceny Společnosti německých, českých, slovenských a rakouských právníků Karlovarské právníké dny za nejlepší odborný právnícký časopis vydávaný v České republice za rok 2003 v soutěži českých a slovenských právníckých časopisů.

Vychází třikrát ročně.

Vydává Společnost pro církevní právo, 130 00 Praha 3, Sudoměřská 25, IČ 62934121.

E-mail SPCP@prf.cuni.cz; <http://spcp.prf.cuni.cz>.

Šéfredaktor: Prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera.

Redaktor: Mgr. Stanislav Pšenička.

Redakční rada: JUDr. Miloš Holub, Ph.D.

ICLic. JUDr. Záboj Horák, Ph.D., LL.M.

JUDr. Štěpán Hůlka, Ph.D., LL.M.

Doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., IC.D

Prof. JUDr. Valentin Urfus, CSc.

Sazba: Antonín Plicka.

Administrace: Ing. Jiří Vaingát.

Distribuce: Ing. Stanislav Hruška, Jana Nosková.

Toto číslo bylo redakčně uzavřeno ke dni 15. května 2011.

Tiskne: JPM Tisk, Na Popelce 7, 150 00 Praha 5.

Grafická úprava obálky: † Ing. arch. Josef Hyzler

ISSN 1211-1635, reg. č. MK ČR E 7429.

© Společnost pro církevní právo, Praha 2011.